

Czytajnik Finansowy

Materiały dodatkowe dla uczestników projektu „Senior się liczy! Wsparcie edukacji finansowej mieszkańców i mieszkanki Warszawy w wieku 60 lat i więcej”

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych
CASE – Center for Social and Economic Research

Materiały przygotował zespół w składzie: Joanna Starczewska, Oliwia Marcinkowska, Leonard Łonisk, Marcel Kwapisz.

Współpraca autorska: Agnieszka Kulesa (CASE)

Projekt dofinansowany ze środków rządowego programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych „Aktywni+” na lata 2021-2025.

Partnerzy projektu: Centrum Aktywności Międzypokoleniowej „Nowolipie”, Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Ochota m.st. Warszawy: Biblioteka „Przystanek Książka”, Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Domu Kultury Zacisze oraz Klub Seniora przy Domu Kultury Stokłosy.

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych
CASE – Center for Social and Economic Research

Drodzy Czytelnicy i drogie Czytelniczki,

Czytajnik finansowy powstał z myślą o Was – uczestnikach i uczestniczkach projektu *Senior się liczy! Wsparcie edukacji finansowej mieszkańców i mieszkanki Warszawy w wieku 60 lat i więcej* – jako uzupełnienie i podsumowanie wiedzy zdobywanej podczas zajęć, które odbywały się w okresie od września do grudnia 2022 r. Dodajmy, że było to możliwe dzięki naszym partnerom, dla których sprawy seniorów są ważne i którzy ugościli nas w swoich progach: Centrum Aktywności Międzypokoleniowej „Nowolipie”, Bibliotece Publicznej w Dzielnicy Ochota m.st. Warszawy, Uniwersytetowi Trzeciego Wieku przy Domu Kultury Zacisze i Klubowi Seniora przy Domu Kultury Stokłosy, a także dzięki grantodawcy – Ministerstwu Rodziny i Polityki Społecznej, które projekt dofinansowało. Dziękujemy za tę współpracę.

Skąd tytuł *Czytajnik*? Po pierwsze z chęci podarowania Wam czegoś do **czytania** – podręcznika, który zebrałby tematy poruszane na zajęciach oraz najważniejsze informacje w formie (nieco rozbudowanych) notatek. Po drugie, mieliśmy nadzieję na odkrycie przed Wami kilku zagadnień (**tajników**) edukacji finansowej, o których być może dotąd nie wiedzieliście, a które moglibyście zgłębić. Pragniemy zaznaczyć, że naszą intencją – zarówno podczas zajęć, jak i pisania niniejszego opracowania – nie było doradzanie jakichkolwiek rozwiązań, a jedynie wskazanie możliwości w zarządzaniu swoim budżetem oraz dbaniu o bezpieczeństwo danych osobowych i pieniędzy.

W fundacji CASE, która zajmuje się m.in. edukacją finansową, wiemy, że o finansach warto uczyć się w każdym wieku. Przed rozpoczęciem zajęć

zapytaliśmy, co najbardziej interesowałoby Was w ramach kursu. W ankietach wyłoniły się trzy główne tematy: oszczędzanie (w tym asertywność w finansach), bezpieczeństwo w sieci oraz dziedziczenie. Dlatego właśnie te zagadnienia zostały omówione w poszczególnych rozdziałach *Czytajnika*. Zapraszamy do zapoznania się z nimi i do wykonania zaproponowanych ćwiczeń.

Wiemy także, że lubicie dzielić się wiedzą, dlatego zachęcamy do udostępniania *Czytajnika* Waszym bliższym i dalszym znajomym. Przyjemnej lektury!

Zespół autorski

Spis treści

1.	Oszczędzanie? Oto jest pytanie	7
1.1.	Podstawy zarządzania finansami osobistymi	7
1.1.1.	Domowy budżet	7
1.1.2.	Spokojny sen z poduszką finansową	8
1.1.3.	Uwaga na pętlę zadłużenia	9
1.2.	Jak podreperować domowy budżet?	10
1.2.1.	Sposoby na oszczędzanie na rachunkach za energię	11
1.2.2.	Sposoby na oszczędzanie na zakupach żywności	13
1.2.3.	Sposoby na oszczędzanie podczas codziennych płatności	17
1.2.4.	Dorabianie na emeryturze	18
1.3.	Co zrobić, aby oszczędności nie stopniały?	20
1.4.	Dodatek. Mój stosunek do pieniędzy	25
1.4.1.	Pieniądze a przekonania	27
1.4.2.	Asertywność zawsze w cenie	30
2.	Bezpieczeństwo w sieci	36
2.1.	Bankowość internetowa	36
2.1.1.	Zakładanie konta bankowego	36
2.1.2.	Bankowość mobilna	37
2.1.3.	Uwaga na oszustów – czego się wystrzegać?	42
2.1.4.	Jak dbać o bezpieczeństwo?	47
2.2.	Administracja publiczna online	50
2.2.1.	Profil zaufany	50

2.2.2.	Obywatel.gov.pl i mObywatel	52
2.2.3.	Pacjent.gov.pl i Platforma Usług Elektronicznych ZUS.....	53
2.2.4.	Urządzenia w przestrzeni miejskiej (bankomat, paczkomat i inne)	55
2.3.	Dodatek. Jeszcze jeden <i>-ing</i> . O bezpieczeństwie najbliższych ..	56
3.	ABC dziedziczenia	58
3.1.	Wprowadzenie.....	58
3.2.	Podstawowe zagadnienia związane z dziedziczeniem	58
3.3.	Dziedziczenie ustawowe a dziedziczenie testamentowe.....	60
3.3.1.	Dziedziczenie ustawowe	60
3.3.2.	Dziedziczenie testamentowe	65
3.3.2.1.	Pisanie testamentu	65
3.3.2.2.	Czym jest zachówek?	71
3.3.2.3.	Uznanie za niegodnego spadku i wydziedziczenie	72
3.3.2.4.	Odwołanie lub zmiana testamentu.....	74
3.3.2.5.	Czy testament można podważyć?	76
3.4.	Który sposób na przekazanie majątku jest lepszy – testament czy darowizna?.....	77
3.5.	Ważne rejestry	78
3.6.	Jak uchronić się przed dziedziczeniem długów?	81
3.6.1.	Dziedziczenie wprost.....	81
3.6.2.	Dziedziczenie z dobrodziejstwem inwentarza	81
3.6.3.	Odrzucenie spadku a zrzeczenie się spadku	82
3.7.	Dodatek. Media społecznościowe. Co się dzieje z danymi po śmierci właściciela konta?.....	84

1. Oszczędzanie? Oto jest pytanie

Wiele osób powtarza, że nie stać ich na oszczędzanie. Głosy te wybrzmiewają szczególnie głośno w dobie wysokiej inflacji (czyli wzrostu cen poszczególnych produktów i usług) oraz wysokich cen energii i podstawowych produktów spożywczych.

W związku z tym Polacy przyglądają się ostatnio swoim budżetom częściej niż dotychczas. Poniżej przedstawiamy sposoby na oszczędzanie zarówno w niespokojnych czasach rosnących cen, jak i w tych trochę mniej burzliwych.

1.1. Podstawy zarządzania finansami osobistymi

1.1.1. Domowy budżet

Istnieje wiele sposobów na oszczędzanie, ale w każdym przypadku pierwszym krokiem jest opracowanie domowego budżetu. Taki budżet, stworzony na każdy miesiąc z osobna, obejmuje wszystkie przychody oraz wydatki. Dzięki niemu łatwiej jest uzmysłwić sobie, ile i na co tak naprawdę wydajemy pieniędzy oraz ile zostaje nam w kieszeni. Jeśli regularnie zauważamy pustkę w portfelu, skrupulatnie sporządzony budżet pomoże nam określić obszary, w których możliwe są choćby częściowe oszczędności.

Rozpoczynamy od wypisania wpływów – czyli sumy pieniędzy, jaką mamy do zagospodarowania w danym miesiącu – oraz stałych wydatków (opłat, rat). Następnie odejmujemy stałe wydatki od wpływów. Kwotę, która pozostanie, możemy podzielić na 3 części: wydatki bieżące (żywność, środki czystości itp.), wydatki nieprzewidziane i ewentualne oszczędności.

1.1.2. Spokojny sen z poduszką finansową

W życiu seniorów zdarzają się nieprzewidziane wydatki. Mogą one dotyczyć np. zakupu nowych leków, rehabilitacji, naprawy domowych sprzętów czy – tak jak ostatnio – podwyższonych opłat za prąd i ogrzewanie. W takich sytuacjach dobrze jest mieć tzw. poduszkę finansową, czyli oszczędności przeznaczone na tego typu niespodziewane, ale ważne i pilne cele. Naturalnie rodzi się pytanie: jak seniorzy mogą skutecznie oszczędzać, kiedy

większości emerytów nie stać na rozrzutność? Odpowiedź jest nieco przewrotna, ponieważ niezależnie od tego, czy ktoś otrzymuje wysoką emeryturę, czy niską, albo czy posiada oszczędności, czy nie – w obu przypadkach oszczędzanie jest możliwe, a wręcz wskazane. Za minimalną poduszkę finansową zwykle przyjmuje się równowartość trzymiesięcznego kosztu utrzymania. Jeśli dysponujemy kwotą równą sześciomiesięcznemu kosztowi utrzymania, nasza sytuacja jest stabilna. Gdy mamy zaoszczędzoną równowartość rocznego kosztu utrzymania, z taką poduszką finansową możemy spać spokojnie.

1.1.3. Uwaga na pętlę zadłużenia

Do największych grzechów w zarządzaniu budżetem można zaliczyć zaciąganie pożyczek lub kredytów gotówkowych na tzw. konsumpcję. Chodzi o przedmioty lub usługi, które szybko stracą swoją wartość, np. prezenty czy wakacje. Zdecydowanie bezpieczniej jest gospodarować już zgromadzonymi oszczędnościami. Uchroni nas to przed poniesieniem kosztów związanych z obsługą kredytu. Oczywiście zdarzają się sytuacje awaryjne (np. pilna naprawa), wtedy najlepiej skorzystać ze wspomnianej wcześniej poduszki finansowej. Z kredytów czy pożyczek na takie cele korzystajmy tylko wtedy, gdy nie mamy innego wyjścia. W pozostałych decyzjach zakupowych kierujmy się zasadą: **jeśli nie możemy zapłacić za towar lub usługę bez zaciągania pożyczki, to znaczy, że nas na to nie stać**¹. Zawsze warto rozważyć,

¹ Jeśli jesteśmy zmuszeni do zaciągnięcia pożyczki na zakup nowych urządzeń (np. pralki, lodówki czy mebli), po pierwsze sprawdźmy, ile to samo urządzenie kosztuje w różnych sklepach (w internetowych bywa taniej). Po drugie, niektóre sklepy oferują raty 0% lub niższą cenę, jeśli płacimy gotówką. Prawdziwe raty 0% (bez ukrytych kosztów) mogą być atrakcyjnym rozwiązaniem. Cena może też zostać obniżona o wartość podatku VAT, czyli 23%. Czasami klientom oferuje się też dodatkowe pieniądze do wykorzystania na zakupy w tym samym sklepie.

czy dana rzecz jest nam rzeczywiście niezbędna. Być może jedynie wiąże się z przyzwyczajeniem, z którego łatwo zrezygnować (np. wakacje w kurorcie, duży telewizor itp.) W efekcie nierozważnego pożyczania pieniędzy można wpaść w tzw. **pętlę zadłużenia**, która polega na zaciąganiu kolejnych pożyczek w celu spłaty wcześniejszych zobowiązań. Są lepsze sposoby na wyjście z długów, np.:

- + Metoda kuli śnieżnej – spisujemy wszystkie nasze zobowiązania od najmniejszego do największego. Następnie przeznaczamy maksymalną kwotę na spłatę najmniejszego długu, a na pozostałe jedynie wymagane minimum. Kiedy już spłacimy najmniejsze zadłużenie, wysokość jego raty przeznaczamy na pokrycie kolejnego zobowiązania. Czynność powtarzamy aż do spłacenia wszystkich długów.
- + Metoda matematyczna – ponownie sporządzamy listę wszystkich zobowiązań. Tym razem szeregujemy je, zaczynając od długu generującego najwyższe koszty (z najwyższym oprocentowaniem). Spłacamy go w pierwszej kolejności, a na inne długi przeznaczamy niezbędne minimum. Następnie spłacamy kolejne zadłużenia z listy².

1.2. Jak podreperować domowy budżet?

Jeśli z analizy budżetu domowego wynika, że przydałoby się zbudować/zwiększyć poduszkę finansową lub mieć więcej środków na codzienne potrzeby, możemy albo spróbować nieco zaoszczędzić, albo poszukać dodatkowych źródeł pieniędzy. Przedstawiamy kilka podpowiedzi dotyczących

2 A. Kulesa, A. Teliszewska, J. Mirosław, M. Łoś-Leźnicki, F. Ploch, *Finansowe ABC. Podręcznik dla wychowawców i nauczycieli usamodzielniającej się młodzieży oraz opiekunów usamodzielniania. Część 2.*, Warszawa: Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, 2021, s. 58-59.

oszczędzania na rachunkach za energię i żywność oraz podczas codziennych zakupów.

1.2.1. Sposoby na oszczędzanie na rachunkach za energię

1. **Nadpłata rachunków** – jeśli możemy sobie pozwolić na zapłacenie spółdzielni 500 zł czynszu zamiast należnych 440 zł lub rachunku za prąd w wysokości 200 zł zamiast należnych 160 zł, tworzymy nadpłatę, która w kolejnych miesiącach może sprawić, że wzrost opłat odczujemy nieco mniej dotkliwie.
2. **Zmiana dostawcy energii** – na stronie www.maszwybor.ure.gov.pl można sprawdzić cenniki 33 aktualnie działających na polskim rynku dostawców energii. W sierpniu 2022 r. ceny wynosiły między 0,4 zł a 2,5 zł za 1 kWh. Od kilku już lat mamy dowolność w wyborze dostawcy. Oprócz ceny należy jednak wziąć pod uwagę także: opłaty handlowe i te związane z ewentualnymi dodatkowymi usługami, czas obowiązywania umowy oraz warunki jej wypowiedzenia.

Podobnie możemy postąpić z wyborem operatora sieci telefonicznej, internetowej, telewizji kablowej czy banku!

3. **Zmniejszenie zużycia energii** – warto tu wspomnieć o kilku niekoniernie oczywistych rozwiązaniach:

- + zmiana oświetlenia na LED;
- + wyłączanie urządzeń ze stanu czuwania (paląca się dioda informująca o tym, że sprzęt jest podłączony do prądu, pobiera niepotrzebnie

energię) – wygodnym rozwiązaniem jest wyłączenie listwy przepięcio-
wej z podłączonymi do niej urządzeniami;

+ wybór sprzętów AGD o wyższej klasie energetycznej – zwy-
kle są one droższe, jednak zużywają mniej prądu, a przez to są

A
↑
G

C

Karta informacyjna produktu
Zakres od A do G

Wymiary (WxSxG) [cm]: **203 x 59.5 x 65.8**

Pojemność [l]: **276 chłodziarka + 114 zamrażarka**

Roczne zużycie prądu: **169 kWh = 130.13 zł**

Bezsronowa (No Frost): **Pełny No Frost**

Poziom hałasu [dB]: **35**

Funkcje: **Komora zero, Szybkie chłodzenie, Szybkie zamrażanie, Zmiana kierunku otwierania drzwi**

A
↑
G

F

Karta informacyjna produktu
Zakres od A do G

Wymiary (WxSxG) [cm]: **190.5 x 59.5 x 65.7**

Pojemność [l]: **231 chłodziarka + 114 zamrażarka**

Roczne zużycie prądu: **310 kWh = 238.7 zł**

Bezsronowa (No Frost): **Pełny No Frost**

Poziom hałasu [dB]: **38**

Funkcje: **Dystrybutor wody, Komora zero, Szybkie zamrażanie, Zmiana kierunku otwierania drzwi**

Rysunek 1. Porównanie rocznego zużycia energii przez lodówkę klasy energetycznej C i F.

Źródło: opracowanie własne na podstawie oferty sklepu internetowego www.mediaexpert.pl.

tańsze w użytkowaniu; obecnie mamy do wyboru klasy energetyczne od A (najbardziej energooszczędna) do F (najmniej energooszczędna);

+ obniżenie temperatury w pomieszczeniu – belgijscy eksperci oszacowali, że obniżenie temperatury o 1 °C pozwala zaoszczędzić ok. 700 euro na rachunkach za gaz w skali roku³.

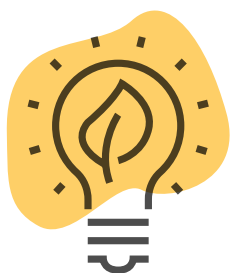
Tabela 1. na kolejnej stronie przedstawia dane Polskiej Agencji Poszanowania Energii. Wskazane wyliczenia pokazują, jak zmienia się zużycie prądu po wprowadzeniu w domu niewielkich zmian.

Więcej informacji można znaleźć także na stronie kampanii Polskiego Komitetu Energii Elektrycznej www.liczysieenergia.pl.

1.2.2. Sposoby na oszczędzanie na zakupach żywności

1. **Należy spożyć DO versus Należy spożyć PRZED** – zwróćmy uwagę na opisy na etykietach artykułów spożywczych. Jeśli mamy przed sobą produkt z oznaczeniem *należy spożyć do 1.12.2022*, to 2 grudnia nie nadaje się on już do spożycia. Natomiast produkt, który *należy spożyć przed 1.12.2022*, będzie nadawał się do spożycia po tej dacie. Zmianie mogą ulec jedynie jego walory smakowe, kolor, konsystencja itp. Przykładem jest czekolada, z której z czasem wytrąca się tłuszcz przypominający biały nalot. Cały czas jednak nadaje się ona do spożycia.
2. **Na zakupy tylko z listą i pełnym żołądkiem** – sporządzenie listy zwiększa prawdopodobieństwo, że wrócimy z zakupów tylko

³ Obniżenie temperatury w mieszkaniu o 1 °C to oszczędność 700 euro rocznie, „Business Insider Polska”, PAP 15.01.2022, online: <https://businessinsider.com.pl/finanse/ekspert-obnizenie-temperatury-w-mieszkaniu-o-1-degreec-to-oszczednosc-700-euro/wnn6hwq> [dostęp: 12.08.2022].

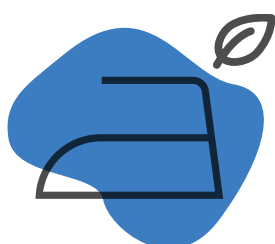

262,80 zł

zużycie energii rocznie przy świeceniu średnio 3 h dziennie dla 10 źródeł światła typu halogen (328,5 kWh)

35,04 zł

zużycie energii rocznie przy świeceniu średnio 3 h dziennie dla 10 źródeł światła typu LED (43,8 kWh)

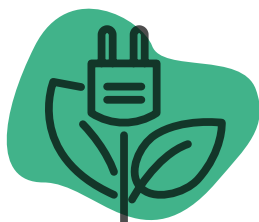

257,92 zł

zużycie energii w kW rocznie przy używaniu 2h tygodniowo żelazka o mocy 3100 W (322,4 kWh)

166,40 zł

zużycie energii rocznie przy używaniu 2h tygodniowo żelazka o mocy 2000 W (208 kWh)

30,72 zł

roczne zużycie energii przy 4 koszeniach miesięcznie (sezon 6 miesięcy) (38,4 kWh)

7,68 zł

zużycie roczne energii przy 1 koszeniu w miesiącu (sezon 6 miesięcy) (9,6 kWh)

Tabela 1. Porównanie cen zużycia energii przez różne sprzęty.

Źródło: *Domowe oszczędzanie. Jak korzystać ze sprzętów?*, Polski Komitet Energii Elektrycznej (b.d.), online: <http://liczysieenergia.pl/jak-korzystac-ze-sprzetow/> [dostęp: 10.08.2022].

Banki czasu

To kolejny pomysł na zaoszczędzenie pieniędzy, a przy okazji na zawarcie nowych znajomości. W 1973 r. Japonka Teruko Mizushima założyła pierwszy na świecie bank czasu. Organizacja skupiała seniorów, którzy byli gotowi pomóc innym w ramach swoich umiejętności. W zamian na ich koncie zapisywano godziny, które przeznaczyli na tę pomoc. Mogli „zapłacić” nimi z kolei za usługi, których sami potrzebowali. I tak jedna osoba posprzątała mieszkanie drugiej, a za „zarobione” w ten sposób godziny mogła „kupić” przycięcie krzewów we własnym ogrodzie. Okazało się, że czas może być walutą. System szybko rozprzestrzenił się w na całym świecie, również w Polsce. Po rozkwicie banków czasu w pierwszej dekadzie XXI wieku w większych miastach kraju część z nich zniknęła lub zmieniła formę. Do dziś jednak można w Polsce i na świecie wymieniać się umiejętnościami bez płacenia, angażując jedynie swój czas. Również w Warszawie funkcjonuje np. Skill Trade Group <https://www.facebook.com/groups/Skilltradeclub/>.

z najpotrzebniejszymi rzeczami. Przed spontanicznymi decyzjami może nas ustrzec również zabranie do sklepu tylko określonej kwoty w gotówce. Z kolei głód sprawia, że kupujemy oczami i trudniej nam zrezygnować z niektórych rzeczy, na które nagle pojawia się ochota. Warto mieć na uwadze, że przeciętny Polak co miesiąc wyrzuca do śmieci jedzenie o wartości aż 50 zł⁴.

3. **Oprzyj się magii promocji** – niektóre superoferty nie są tak atrakcyjne, jak mogłoby się wydawać. Za tzw. wielopaki (np. *kup dwa, trzeci za pół ceny*) nieraz zapłacimy więcej niż za pojedyncze sztuki. Warto skorzystać choćby z kalkulatora w telefonie i przeliczyć, czy rzeczywiście mamy do czynienia z okazją. Do porównania cen przydają się też kwoty za kilogram/litr danego produktu podane pod ceną towarów na półkach.
4. **Miejsce na półce ma znaczenie** – produkty z najwyższą marżą, a więc droższe, są zwykle umieszczane na wysokości wzroku klienta. Warto rozejrzeć się wokół i poszukać produktów innych marek. W tym wypadku towar (dosłownie) z niższej półki nie musi oznaczać gorszej jakości.
5. **Produkty marki własnej** – wiele dyskontów oferuje wyroby marki własnej, które są tańsze od tzw. marek wiodących. Czy niższa cena w tym wypadku oznacza niższą jakość? Nie. Po prostu duże sieci mają możliwość zamówienia, a następnie rozprowadzenia w swoich marketach

4 *Oszczędzanie. Przewodnik i 78 lifehacków na zgromadzenie sporych oszczędności*, Zaradnyfinansowo.pl (b.d.), online: <https://zaradnyfinansowo.pl/oszczedzanie/> [dostęp: 20.09.2022].

ogromnych ilości rozmaitych produktów po obniżonej cenie. Często są one zresztą produkowane przez uznanych, lokalnych wytwórców.

1.2.3. Sposoby na oszczędzanie podczas codziennych płatności

1. **Odkładanie końcówek** – niektóre banki, np. mBank (mSaver), Credit Agricole (usługa CAsaver), ING Bank Śląski (Smart Saver), Getin Bank (Zachowaj resztę), Revolut, umożliwiają oszczędzanie małych kwot stanowiących zaokrąglenie płatności. Przykładowo: w sklepie płacimy za zakupy kartą. Rachunek wynosi 58,70 zł. Bank automatycznie zaokrągli tę płatność do pełnych 60 zł i przeleje 1,30 zł na specjalnie utworzone konto oszczędnościowe. Na co dzień nie zauważamy takich kwot, ale po pewnym czasie odłożona w ten sposób suma może nas mile zaskoczyć.
2. **Usługa CASHBACK i programy lojalnościowe** – niektóre sklepy oferują zwrot części środków za zrobienie zakupów (*cashback*) lub specjalne promocje i oferty dla tzw. stałych klientów, którzy pobiorą np. aplikację czy kartę do zbierania punktów. Plusem tych rozwiązań są niewątpliwie upusty, zwroty części środków na konto, udziały w konkursach czy loteriach. Minusem jest konieczność udostępnienia swoich danych (numeru telefonu, adresu e-mail itp).
3. **Przeciwdziałanie sklepowej dezinformacji** – jeśli cena towaru widniejąca na półce jest inna (niższa) niż ta, którą naliczono nam przy kasie, mamy prawo do zwrotu nadpłaconej kwoty i kupna danej rzeczy po cenie z półki. W takiej sytuacji pomocne jest np. zrobienie zdjęcia towaru i ceny. Zawsze warto sprawdzać paragon tuż po zakupach na wypadek ewentualnych pomyłek.

1.2.4. Dorabianie na emeryturze

Może się okazać, że z dotychczasowych wpływów trudno jest odłożyć jakieś środki na zbudowanie poduszki finansowej, a być może niekiedy brakuje i na bieżące wydatki. W miarę sił można rozważyć znalezienie dodatkowej pracy i środków do zasilenia domowego budżetu. Dorabianie do emerytury lub renty jest regulowane przez ustawę z dnia 17 grudnia 1988 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Można tam znaleźć m.in. zasady dorabiania do emerytury lub renty. Osoby, które osiągnęły ustawowy wiek emerytalny (60 lat w przypadku kobiet i 65 lat w przypadku mężczyzn), mogą dorabiać bez ograniczeń. Limity nie dotyczą również osób:

- + pobierających **emeryturę częściową**,
- + pobierających **rentę inwalidy wojennego** z tytułu pobytu w obozie lub innym miejscu odosobnienia (lub pobierających rentę rodzinną po takiej osobie),
- + pobierających **rentę inwalidy wojskowego** z tytułu służby wojskowej (lub pobierających rentę rodzinną po żołnierzu, którego śmierć miała związek ze służbą).

Natomiast osoby pracujące, będące poniżej wieku emerytalnego, ale pobierające takie świadczenia, jak:

- + emerytura,
- + emerytura pomostowa,
- + renta z tytułu niezdolności do pracy (także uzyskana z powodu wypadku przy pracy, choroby zawodowej lub wypadku w drodze do/z pracy),

- + renta rodzinna,
- + renta inwalidy wojskowego,
- + nauczycielskie świadczenie kompensacyjne,

muszą liczyć się z limitami w dorabianych kwotach, jeśli nie chcą, aby ich świadczenia emerytalne lub rentowe zostały pomniejszone lub wstrzymane. I tak jeśli w okresie kwartału (IX-XII 2022) wysokość zarobków brutto przekroczy 70% miesięcznego przeciętnego wynagrodzenia (4309,40 zł), ZUS zmniejszy wysokość wypłacanej w danym miesiącu emerytury. Natomiast jeśli w tym okresie zarobki brutto przekroczą 130% przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego (8003,20 zł), prawo do emerytury lub renty rodzinnej albo z tytułu niezdolności do pracy zostanie w danym miesiącu (w którym doszło do przekroczenia limitu) wstrzymane. ZUS aktualizuje limity co kwartał, należy je więc sprawdzać.

Od 1 września do 1 grudnia 2022 r. można dodatkowo dorobić:

- + **maksymalnie 4309,40 zł brutto**. Zarobki powyżej tej wartości oznaczają zmniejszenie emerytury.
- + Zarobki powyżej **8003,20 zł brutto** będą wiązały się z zawieszeniem wypłaty emerytury za dany miesiąc.
- + Więcej informacji dostępnych jest na stronie internetowej ZUS lub pod numerem infolinii **22 560 16 00**⁵.

5 M. Olszewski, *Ile może dorobić emeryt w 2022?*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych 27.05.2022 (aktualizacja 1.09.2022), online: <https://zus-info.pl/ile-moze-dorobic-emeryt/> [dostęp: 1.09.2022].

6 P. Krugman, R. Wells, *Makroekonomia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012, s. 24.

Sposobem na podreperowanie domowego budżetu może być także sprzedaż przedmiotów, które zwyczajnie nie są nam już potrzebne. Prawdopodobnie znajdziemy w domu książki, bibeloty, meble lub ubrania w dobrym stanie, które mogą przydać się komuś innemu. W dobie Internetu sprzedaż używanych rzeczy stała się o wiele łatwiejsza. Należy jednak dokładnie zapoznać się z zasadami korzystania z serwisów i uważać na wszelkie niestandardowe zachowania ze strony administratorów, które mogą świadczyć o tym, że ktoś podszywa się pod portal i chce wyłudzić od nas dane.

1.3. Co zrobić, aby oszczędności nie stopniały?

Osobom, które zbudowały pewną poduszkę finansową, łatwiej jest oszczędzać i pomnażać kapitał. Przede wszystkim jednak ważne jest, gdzie trzymamy oszczędności. Chowanie pieniędzy „do skarpety”, czyli trzymanie ich w domu, nie jest dobrym rozwiązaniem. Pomijając możliwość kradzieży, przy dzisiejszym poziomie inflacji nasze oszczędności topnieją z każdym miesiącem. W takim razie jakie rozwiązanie wybrać? Poniżej przedstawiamy kilka propozycji wraz z ich zaletami i wadami.

Inflacja

Inflacja oznacza wzrost ogólnego poziomu cen⁶. Główny Urząd Statystyczny podał, że w sierpniu 2022 r. poziom inflacji w Polsce wyniósł 16,1%, co oznacza, że o tyle wzrosły ceny w porównaniu do sierpnia 2021 r.

1

Splata/nadpłata kredytu (jeśli taki posiadamy)

- + Kredyty i pożyczki są zazwyczaj dużo wyżej oprocentowane niż np. lokaty, więc w kolejnym miesiącu zapłacimy odsetki od niższej kwoty kapitału.
-

2

Konto oszczędnościowe

- + Można je łatwo założyć w jakimkolwiek banku.
 - + Pozwala ustawić zlecenie comiesięcznego przelewu nawet drobnej kwoty do zaoszczędzenia.
 - + Zgromadzone środki są objęte gwarancją Bankowego Funduszu Gwarancyjnego (BFG).
 - + Zazwyczaj raz w miesiącu można dokonać darmowej wypłaty, każda następna jest objęta prowizją (bez utraty odsetek).
 - Niskie oprocentowanie (obecnie na poziomie ok. 6-7%) nie chroni oszczędności przed inflacją.
-

3

- + Jest prosta w założeniu, również online.
- + Środki są objęte gwarancją BFG.
- + Produkt bezobsługowy – to bank nalicza odsetki oraz odprowadza podatek od zysków kapitałowych, wypłacając klientowi kwotę już po opodatkowaniu.
- Bank wymaga minimalnej kwoty zasilenia lokaty (zwykle 500 zł).
- Obecnie oprocentowanie lokat jest niższe od poziomu inflacji, co nie tylko nie przynosi zysków, ale wręcz generuje straty – tym większe, im krótsza lokata.
- Wcześniejsza wypłata oznacza utratę wypracowanych odsetek.

4

Obligacje skarbowe

- + Bezpieczeństwo – obligacje są objęte gwarancją wykupu przez rząd. Dłużnikiem jest Skarb Państwa, który gwarantuje wypłatę należnych świadczeń całym swoim majątkiem. Oznacza to, że właścicielom obligacji skarbowych nie grozi utrata ani zainwestowanych pieniędzy, ani należnych odsetek⁷.
- + Brak dostępu do oszczędności w dłuższym (kilkuletnim) okresie.

⁷ *Obligacje skarbowe. Pytania i odpowiedzi*, Ministerstwo Finansów (b.d.), online: <https://www.obligacjeskarbowe.pl/faq/> [dostęp: 11.10.2022].

5

IKE – Indywidualne Konto Emerytalne

- + Wypracowane środki są zwolnione z tzw. podatku Belki, czyli 19% podatku od zysków kapitałowych.
- + Środki są w pełni prywatne i podlegają dziedziczeniu.
- + Można swobodnie ustalać wysokość i terminy zasilania konta – do wysokości rocznego limitu.
- + Oszczędzający może zainwestować środki pieniężne w jeden bądź kilka rodzajów obligacji (1-, 2-, 3-, 4-, 10-letnie).
- + Istnieje możliwość wskazania osób uprawnionych, którym zostaną wypłacone środki zgromadzone na koncie w przypadku śmierci oszczędzającego. Wskazania lub zmiany osób uprawnionych można dokonać w dowolnym terminie.
- + Brak górnej granicy wieku oszczędzania w ramach IKE. Osoby pracujące, które osiągnęły wiek emerytalny, mogą również oszczędzać na takim koncie.
- Obowiązuje limit wpłat w danym roku – w 2022 r. wynosi 17 766 zł.

Tabela 2. Wybrane metody lokowania oszczędności. Opracowano na podstawie: Oszczędzanie. Przewodnik i 78 lifehacków na zgromadzenie sporych oszczędności, Zaradnyfinansowo.pl (b.d.), online: <https://zaradnyfinansowo.pl/oszczedzanie/> [dostęp: 20.09.2022].

Oczywiście istnieją również bardziej ryzykowne możliwości odłożenia pieniędzy i potencjalnego zwiększenia własnego kapitału. Oszczędzanie należy jednak odróżnić od inwestowania. W oszczędzaniu chodzi nam o jak największą ochronę tego, co mamy, z ewentualnym niewielkim zyskiem, ale bez ryzykowania utraty choćby części majątku. W tym celu zwykle zakładamy konto oszczędnościowe czy lokatę albo kupujemy obligacje skarbowe. Z kolei inwestowanie (np. w akcje bądź obligacje przedsiębiorstw czy fundusze inwestycyjne) wiąże się z większym ryzykiem, tzn. inwestując, można osiągnąć większe zyski, ale należy się również liczyć z możliwością straty włożonych pieniędzy. Inwestowanie można rozważyć dopiero wtedy, kiedy mamy już zbudowaną solidną poduszkę finansową i możemy sobie pozwolić na ryzyko utraty odłożonych środków. Nie zaleca się więc udziału w takich przedsięwzięciach osobom bez doświadczenia rynkowego, które nie orientują się, w co i kiedy inwestować, oraz nie mogącym sobie pozwolić na ryzyko utraty pieniędzy.

Faktem jest, że przy obecnym poziomie inflacji i wysokich stopach procentowych (które przekładają się na zyski banków za udzielanie kredytów) niewiele z wymienionych wyżej sposobów jest w stanie całkowicie zabezpieczyć nasze finanse przed stratami. Jeśli jednak alternatywą dla korzystania z dostępnych instrumentów oszczędzania ma być wspomniana wcześniej „skarpeta”, czyli nierobienie z oszczędnościami niczego, to lepiej choćby częściowo uchronić finanse przed „zjedzeniem” ich przez inflację. Ulokowanie ich na lokacie lub w obligacjach może przynajmniej trochę ograniczyć straty.

1.4. Dodatek. Mój stosunek do pieniędzy

Na nasze decyzje finansowe mają wpływ nie tylko chłodne analizy. Podczas podejmowania decyzji często do głosu dochodzą także emocje czy – jak już wspomnieliśmy – stan fizjologiczny, np. głód. Patrząc w szerszej perspektywie, czy zastanawiałeś(-aś) się kiedyś, jaka jest Twoja relacja z pieniędzmi? Może jesteś osobą, której pieniądze się nie trzymają, choćby nie wiem co, albo przeciwnie – finansowo jesteś w czepku urodzony? Być może w Twoim domu rodzinnym nie rozmawiało się o finansach. Być może od dzieciństwa uczono Cię gospodarowania pieniędzmi, a może uczyłeś(-aś) się tego samodzielnie, kiedy nadszedł czas pójścia na swoje. Wszystkie te doświadczenia wpływają na przekonania dotyczące pieniędzy, a te z kolei wpływają na nasze wybory. Zapraszamy do chwili refleksji i wykonania kilku ćwiczeń, które pomogą lepiej zorientować się w tej relacji (i jej skutkach).

- *Czym starożytni Grecy mogli opłacić wstęp do zaświatów u Charona??*
- *Kryptowalutą.*

W ostatnich latach popularnością wśród inwestujących cieszą się wirtualne waluty, zwane najczęściej kryptowalutami. Najbardziej znaną jest bitcoin. Jest to rodzaj wirtualnego pieniądza opierającego się na kryptografii, czyli szyfrowaniu (zabezpieczaniu informacji przed niepowołanym dostępem). Nie ma tu banków, a wartość pojedynczych jednostek jest jedynie umowna. Bitcoinów nie można „dodrukować”, ponieważ ich ostateczna ilość jest z góry określona (21 milionów). Cały system uważa się za bezpieczny, ponieważ opiera się na nowatorskiej technologii. Można zatem powiedzieć, że kryptowaluty są owocem połączenia ekonomii, informatyki i kryptografii⁸.

Choć bitcoin stał się gdzieś oficjalnym środkiem płatniczym (np. w Niemczech), nadal wielu postrzega tę walutę jako narzędzie spekulacji, dzięki któremu w krótkim czasie można zostać milionerem i osiągnąć ponadprzeciętne zyski – lub osiągnąć gigantyczne straty. Niemniej Polacy wybierają kryptowaluty jako drugie najpopularniejsze aktywa (na pierwszym miejscu są lokaty, na trzecim – złoto)⁹.

8 U.W. Chohan, *Cryptocurrencies: A Brief Thematic Review*, SSRN 8.01.2022, online: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3024330> [dostęp: 12.08.2022].

9 Badanie firmy Tavex zrealizowane przez Opinia24. Źródło: *Nieco ponad połowa Polaków oszczędza, mniej inwestuje*, „Parkiet” 24.08.2022, online: <https://www.parkiet.com/oszczedzanie/art-36928171-nieco-ponad-polowa-polakow-oszczedza-mniej-inwestuje> [dostęp: 1.09.2022].

1.4.1. Pieniądze a przekonania

Kiedy słyszysz: pieniądze, myślisz... Daj sobie chwilę na wspomnienia z dzieciństwa i młodości, swobodne skojarzenia, a następnie zapisz je. Pieniądze możesz zastąpić słowem „bogactwo” lub frazą „ja jako osoba bogata”.

Następnie umieść poszczególne skojarzenia w jednej z trzech kolumn:

Skojarzenia mnie wspierające	Skojarzenia neutralne	Skojarzenia mnie ograniczające

Tabela 3. Moje przekonania nt. pieniędzy. Źródło: J. Kwiatkowska, *Trzy sposoby na odnalezienie blokujących przekonań finansowych*, Zadbanafinansowo.pl 14.09.2021, online: <https://zadbanafinansowo.pl/ograniczajace-przekonania/> [dostęp: 10.08.2022].

Czy Twoje przekonania raczej wspierają Cię w tworzeniu/utrzymywaniu dobrobytu? Warto się nad tym zastanowić, ponieważ na co dzień mamy zwyczaj działać według przyzwyczajień i przekonań. Przyzwyczajenia odnoszą się do tego, co kupujemy, a czego nie, natomiast przekonania zawierają się w takich myślach, jak: nie ma sensu oszczędzać, bo i tak stracę te pieniądze; jeśli ktoś się wzbogacił, to na pewno w nieuczciwy sposób; kto wydaje

na siebie, jest samolubny itd. W jaki sposób Twoje przekonania wpływają na Twoje decyzje finansowe?

Zmiana przekonań ograniczających na wspierające

Jeśli w Twojej głowie niekiedy pojawiają się przekonania wymienione w powyższej tabeli (a pojawiają się w głowach większości z nas), zabaw się w redaktora i przeformułuj je w przekonanie wspierające, budujące Ciebie i Twoje działania. Jeśli na początku będzie Ci trudno, pomyśl o osobie, na której Ci zależy. Gdyby ta osoba mówiła o sobie twierdzeniami z tabeli, jak byś je przeformułował(-a)?

Nie mam z czego oszczędzać.

.....

Nie potrafię oszczędzać.

.....

Mnie się pieniądze po prostu nie trzymają.

.....

Jakoś to będzie.

.....

Nie stać mnie na oszczędzanie.

.....

Nie znam się na finansach.

Tyle pracowałem(-am), to należą mi się wakacje/ubranie/remont itp.

Nie odkładam pieniędzy, bo państwo mi je zabierze.

Tabela 4. Przekonania ograniczające i wspierające. Źródło: A. Teliszewska, *Finansowe ABC. Zeszyt ćwiczeń dla młodzieży*, Warszawa: Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, 2021, s. 6.

1.4.2. Asertywność zawsze w cenie

Sprawdź, czy możesz zaoszczędzić pieniądze, zachowując się bardziej asertywnie. Nie masz z tym kłopotu? Świetnie. Ale jeśli dostrzegasz obszary do poprawy, spróbuj zmienić postawę – może się to przełożyć na zasobność Twojego portfela. Zacznijmy więc od sprawdzenia, czy jesteś asertywny(-a). Odpowiedz na poniższe pytania.

Raczej tak
(zgadzam się) Raczej nie
(nie zgadzam się)

1. Twoja znajoma co jakiś czas, systematycznie, przychodzi pożyczyć pieniądze, które oddaje po miesiącu albo i dwóch. Czy potrafisz jej odmówić?

2. Czy sprawia Ci trudność upomnienie się u znajomej o zwrócenie długu, który u Ciebie zaciągnęła?

3. Ktoś z rodziny zrobił Ci ostatnio zakupy i zapomniał zwrócić resztę. Nie upominasz się o nią i czekasz, aż sam(-a) Ci ją odda?

4. Nie wychodzisz ze sklepu, jeśli nie kupiłeś(-aś) choćby drobnej rzeczy.

5. Zwykle dajesz się namówić na różne promocje i atrakcyjne oferty, nawet jeśli nie masz na nie pieniędzy.

6. Wahasz się, czy zwrócić zakupione ubranie do sklepu, nawet jeśli okazuje się, że jest na Ciebie za małe/duże lub uszkodzone.

7. Jesteś w banku i pracownik proponuje Ci skorzystanie z produktu, co do którego nie jesteś przekonany, więc odmawiasz.

8. Masz pieniądze – czy pożyczasz bliskiej osobie, kiedy Cię o to prosi?

		Raczej tak (zgadzam się)	Raczej nie (nie zgadzam się)
9.	Widzisz, że bliska Ci osoba ma problemy finansowe. Czy proponujesz jej pomoc w postaci pożyczki, choć nie możesz sobie na to pozwolić?		
10.	Czy potrafisz poprosić o pomoc finansową bliską Ci osobę (kogoś z rodziny, znajomego, przyjaciela)?		
11.	Czy potrafisz poprosić o pomoc finansową osobę nieznaną?		
12.	Czy prosisz o czas do namysłu przed podjęciem ważnych decyzji finansowych?		
13.	W trakcie dyskusji o oszczędzaniu w większej grupie znajomych masz inne zdanie niż pozostali. Czy mówisz o tym głośno?		
14.	Chcesz zaciągnąć pożyczkę w banku, ale nie rozumiesz zapisów umowy. Czy prosisz pracownika banku o rozwianie wątpliwości?		
15.	Chcesz kupić komputer na raty. Pracownik sklepu przedstawia Ci umowę. Czy ją czytasz?		

Tabela 5. Czy jesteś asertywny(-a) finansowo? Źródło: M. Król-Fijewska, *Trening asertywności*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne, 1993 [w:] A. Teliszewska, *Finansowe ABC. Zeszyt ćwiczeń dla młodzieży*, Warszawa: Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, 2021, s.5.

Następnie sprawdź w kluczu na końcu tego rozdziału, które odpowiedzi wskazują na zachowania asertywne.

Jeśli wyniki Cię nie satysfakcjonują, podpowiadamy rozwiązania, które możesz wdrożyć.

Elementy asertywnej odmowy to:

- + słowo nie;
- + określenie czynności, o którą nas poproszono, a której nie chcemy wykonać;
- + ewentualnie krótkie uzasadnienie.

Przykład: *Nie, nie kupię zestawu ręczników. Mam ich już wystarczająco dużo.*

Nie, nie przyjdę na spotkanie z gwarancją otrzymania laptopa. Nikt nie rozdaje niczego za darmo.

Jeśli miewasz opory przed asertywnym komunikowaniem, a szczególnie trudno przychodzi Ci odmawianie komuś, możesz skorzystać ze zwrotów (tzw. zmiękczaczy), które pozwolą zadbać i o relacje, i o Twoje interesy:

- + *Przykro mi, ale...*
- + *Szanuję pana zdanie/ofertę, ale nie zgodzę się na...*
- + *To dla mnie trudne, ale...*

Jeśli nasz rozmówca nie jest z tych, co łatwo się poddają, można skorzystać dodatkowo z następujących wskazówek:

- + **technika zdartej płyty** – kiedy rozmówca nie reaguje na nasz komunikat, powtarzamy niezmiennie odmowę jak ze zdartej płyty, np. Nie, nie przyjdę na pokaz odkurzacza.
- + **FUKO** – przetestowana metoda odmawiania, ale i proszenia; składa się z następujących części:

Fakty – *Namawia mnie pan do kupna już po raz kolejny.*

Uczucia – *Jestem tym już zdenerwowany/zmęczony.*

Konsekwencje – *Jeśli pan nie przestanie, nie przyjdę więcej do tego sklepu / zablokuję ten numer.*

Oczekiwania – *Mam nadzieję, że pan to rozumie / przestanie mnie namawiać.*

Stawiając pierwsze kroki w asertywnej komunikacji, możesz mieć wrażenie, że wypowiedane zdania są nieco sztuczne. To minie. Praktykując, znajdziesz własne słowa, które sprawią, że zaproponowane metody będą brzmieć naturalnie. Przede wszystkim jednak tym, co jest najważniejsze, to konsekwencja. Jej brak to woda na młyn dla osób chcących wykorzystać brak asertywności u innych. Jeśli zapowiadasz, że coś zrobisz, zrób to.

Obszar asertywności	Numer pytania w teście	Odpowiedź asertywna
Obrona swoich praw w kontaktach osobistych	1	Raczej tak
	2	Raczej nie
	3	Raczej nie
Obrona swoich praw poza sferą osobistą	4	Raczej nie
	5	Raczej nie
	6	Raczej nie
	7	Raczej tak
Inicjatywa i kontakty towarzyskie	8	Raczej tak
	9	Raczej nie
Wyrażanie próśb	10	Raczej tak
	11	Raczej tak
Wyrażanie opinii	12	Raczej tak
	13	Raczej tak
Kontakt z autorytetem	14	Raczej tak
	15	Raczej tak

Tabela 6. Odpowiedzi do testu na asertywność.

2. Bezpieczeństwo w sieci

2.1. Bankowość internetowa

W dzisiejszych czasach banki wycofują się z obsługi gotówkowej w oddziałach. Już dziś wpłata lub wypłata w okienku wiąże się ze sporą prowizją (nawet 10 zł), a w niektórych placówkach nie można tego zrobić już wcale. Banki zachęcają więc do wykonywania przelewów online lub oferują korzystanie z bankomatów i wpłatomatów. Tyle że limity wypłat w bankomatach również ograniczają możliwość korzystania z gotówki (np. w 2022 r. Euronet wprowadził limit wypłaty w wysokości 800 zł, podczas gdy w 2017 r. była to suma nawet 4500 zł), a od 1.01.2023 r. za towary/usługi za ponad 20 tys. zł będzie można płacić jedynie przelewem (np. za nowy samochód czy remont). Wygląda na to, że wszyscy nieuchronnie wpadamy w ramiona bankowości elektronicznej.

2.1.1. Zakładanie konta bankowego

Założenie konta w banku jest procesem dość prostym i szybkim. Można to zrobić w lokalnym oddziale banku, przez telefon lub Internet. Przy zakładaniu rachunku bank wygeneruje dla nas login (niezmienny), czyli nazwę użytkownika składającą się z cyfr, oraz hasło, które należy samodzielnie zmienić po pierwszym zalogowaniu. Hasło powinno być skomplikowane. Nigdy nie wolno tworzyć haseł typu 123456, które wciąż są popularne. Najlepiej, jeśli będzie się składało z ciągu liter różnej wielkości, znaków i cyfr. Ważne są

zasady zarządzania hasłem. Nie wolno go podawać osobom trzecim, zapisywać w portfelu ani na komputerze.

Zalecane jest regularne zmienianie hasła do konta bankowego – dotyczy się to również innych ważnych kont, które nie powinny wpaść w niepowołane ręce, np. konto w serwisie mObywatel (piszemy o nim w dalszej części rozdziału).

O czym warto pamiętać?

- + Hasło do konta powinno składać się z dużych i małych liter, cyfr oraz znaków specjalnych (np. !, _, #, &).
- + Nie podawaj nikomu hasła ani kodu PIN do karty płatniczej. Nie zapisuj ich też na komputerze ani na kartce w oczywistym miejscu (np. w portfelu).

2.1.2. Bankowość mobilna

Współcześnie dużą popularnością cieszy się bankowość mobilna, czyli obsługiwana przez aplikację w telefonie. Wszystkie polskie banki komercyjne posiadają własne aplikacje. Ich sposób działania jest analogiczny do stron internetowych banków. W wygodny sposób można sprawdzić stan konta, zrobić zakupy przez Internet czy wykonać przelew, a wszystko to z ekranu smartfona.

Aby skorzystać z bankowości mobilnej, nie trzeba zakładać specjalnego nowego konta. Banki oferują tę usługę jako dodatek do istniejącego już rachunku. Oczywiście jest to usługa bezpłatna.

Mobilną aplikację bankową otwiera się niemalże w ten sam sposób, co tradycyjne konto internetowe. Należy skontaktować się z przedstawicielem banku – telefonicznie, internetowo (przez oficjalną stronę) lub też na żywo w oddziale, podać swoje dane personalne oraz wykonać instrukcje podane przez pracownika. Po kilku chwilach zostanie otwarte konto mobilne. Jeśli samodzielnie pobieramy aplikację z sieci, robmy to zawsze bezpośrednio ze strony naszego banku.

Konto mobilne jest bezpieczne, choć jak zawsze w sieci – należy zachować ostrożność. Po pierwsze powinniśmy zadbać o zabezpieczenie telefonu – zainstalować program antywirusowy, tak jak w komputerze, oraz ustawić hasło do odblokowania ekranu (kod PIN lub odcisk palca czy skanowanie twarzy). Po drugie w ustawieniach warto określić limity dziennych przelewów.

Kiedy zadamy o bezpieczeństwo, bankowość mobilna może okazać się wygodna i użyteczna. Dzięki niej mamy wgląd w swoje finanse o każdej porze

i wszędzie tam, gdzie zabieramy ze sobą telefon. Nawet jeśli nie mamy zasięgu i połączenia z Internetem. Nie musimy się logować do swojego konta przez przeglądarkę internetową, co sprawia, że mniej naszych danych może być potencjalnie narażonych na kradzież. Jeśli zaś zdarzy nam się zapomnieć portfela, zapłacimy za zakupy albo wypłacimy gotówkę z bankomatu tylko przy użyciu telefonu. Wreszcie aplikacja pozwala obserwować stan konta – czy wydatki nie przewyższyły wpływów, na co i ile wydaliśmy. Aplikacja może więc być pomocna w zarządzaniu domowym budżetem. Może nas także powiadamiać o przelewach przychodzących i wychodzących oraz przypominać o nadchodzących płatnościach. Warto dodać, że przelewy zlecane w aplikacji mobilnej potwierdza się dodatkowym hasłem. Co więcej, w aplikacji bankowej możliwe jest zakładanie i zamykanie lokat terminowych lub subkont oszczędnościowych, zmiana danych potrzebnych do zalogowania, zdobycie informacji potrzebnych w kontaktach z bankiem czy zablokowanie środków na karcie w przypadku jej utracenia.

Bankowość mobilna pozwala na korzystanie z jeszcze jednego narzędzia, które w ostatnich latach zyskuje na popularności podczas robienia zakupów, przelewów oraz wypłat z bankomatu. Jest to polski system płatności mobilnych BLIK, czyli owoc międzybankowego porozumienia, dzięki któremu możliwe są błyskawiczne przelewy między różnymi polskimi bankami. Aktywacja płatności BLIK może się nieco różnić w zależności od banku. W tym celu należy zalogować się do swojego konta i poszukać opcji uruchomienia BLIK (dalej postępować zgodnie z wytycznymi na ekranie) lub skontaktować się z doradcą banku. Po otwarciu aplikacji wybieramy polecenie

wygenerowania nowego kodu, które pojawi się od razu po jej włączeniu. Następnie na stronie sklepu internetowego wybieramy opcję płatności BLIKIEM. W następnym kroku na stronie płatności wpisujemy sześciocyfrowy kod, a po chwili potwierdzamy w aplikacji dokonanie transakcji. Nie musimy logować się do bankowości elektronicznej, podawać PIN-u ani haseł.

BLIK pozwala także płacić za zakupy stacjonarne czy wypłacić gotówkę z bankomatu – wówczas wygenerowany kod wpisujemy zamiast PIN-u karty w terminalu płatniczym lub na ekranie bankomatu. Możliwe jest też wykonanie przelewu innej osobie fizycznej korzystającej z BLIKA. W tym celu trzeba zalogować się do aplikacji mobilnej banku, kliknąć w ikonę BLIK i wybrać Przelew na telefon. Następnie należy wybrać odbiorcę przelewu ze swoich kontaktów lub wpisać jego numer telefonu. Ostatni krok to podanie kwoty przelewu, potwierdzenie danych i kliknięcie Wykonaj. W taki oto sposób płatności mobilne zdobywają ostatnie bastiony płatności gotówkowych, czyli rynki i targowiska. Coraz więcej sprzedawców oferuje taką możliwość.

Jeśli nie posiadamy BLIKA, w okolicy nie ma bankomatu, a potrzebujemy niewielkiej sumy gotówki, z pomocą może przyjść... sklep. Niektóre placówki mają w swojej ofercie usługę *cash to card* (gotówka na kartę), czyli możliwość wypłaty, jak i wpłaty gotówki na konto. Z wypłatą jest prościej – musimy co prawda kupić coś w sklepie (za dowolną kwotę, nawet niższą niż wypłacana) i zasygnalizować kasjerowi chęć wypłaty gotówki. Kwotę wprowadzamy na terminalu do płatności kartą, a następnie zatwierdzamy transakcję, wpisując kod PIN do karty. Kasjer wypłaci nam do 300 zł dla karty Visa,

a do 500 zł dla karty Mastercard. Sklep nie pobiera prowizji za transakcję. Może ją jednak naliczyć bank zgodnie ze swoim regulaminem.

Możliwa jest także wpłata środków na konto, jednak przy pierwszej transakcji wiąże się ona z koniecznością podania danych (imię i nazwisko posiadacza karty, PESEL, seria i nr dowodu osobistego, data ważności dokumentu). Dokonując wpłaty, również jesteśmy obowiązani do zakupu w sklepie, a limit dzienny dla wpłat wynosi 500 zł.

Instalując aplikacje, pobierajmy je zawsze z zaufanego źródła, czyli z Google Play (dla telefonów z systemem Android) lub Apple Store (dla systemu iOS), lub bezpośrednio od dostawcy, np. banku. Przed zainstalowaniem warto poszukać informacji o polecanych płatnych i bezpłatnych aplikacjach z interesującego nas obszaru.

2.1.3. Uwaga na oszustów – czego się wystrzegać?

Jak już wspomnieliśmy, Internet nie jest wolny od oszustów. Powstało wiele sposobów na wyłudzenie pieniędzy bądź cennych informacji od nieświadomych zagrożenia użytkowników sieci.

Jednym z popularniejszych oszustw jest tzw. **phishing**, czyli podrabianie wyglądu danej strony internetowej – najczęściej strony banku – w celu wyłudzenia loginu i hasła. Po kliknięciu w link otrzymany w wiadomości e-mail lub SMS odbiorca zostaje przekierowany na stronę do złudzenia

przypominającą tę, z której można zalogować się do banku. Zauważalnymi różnicami mogą być inny adres strony (np. zmiana 1 litery) lub inne położenie poszczególnych składowych elementów strony.

Przykład fałszywej strony internetowej. Źródło: *Uwaga na SMS-y od Profilu Zaufanego w sprawie „zlecenia pożyczki”*, Niebezpiecznik.pl 26.11.2018, online: <https://niebezpiecznik.pl/post/uwaga-na-sms-y-od-profilu-zaufanego-w-sprawie-zlecenia-pozyczki/> [dostęp: 17.01.2022].

Zwróćmy uwagę na adres tej strony (zaznaczony na niebiesko). To nie jest adres InPost, choć stronę mogą uwiarygadniać ikonka zamkniętej kłódki i skrót *https://* świadczące o szyfrowaniu (a zatem bezpieczeństwie) połączenia internetowego. Niemniej zestresowany konsument po kliknięciu w taki fałszywy link i zalogowaniu się do konta przekazuje swoje dane złodziejom, którzy zyskują dostęp do jego środków.

Należy więc uważać na wiadomości, SMS-y lub e-maile z nieznanymi źródłami. W przypadku logowania się do konta bankowego najlepiej samodzielnie wpisać adres strony banku, zamiast klikać w link podpowiadany przez przeglądarkę. Należy też pamiętać, że banki nigdy nie proszą o ponowne

zalogowanie się na konto i nie wysyłają wiadomości (e-mail/SMS) z linkiem do swojej strony internetowej. Należy od razu uznać taką wiadomość za próbę oszustwa i skontaktować się z infolinią banku.

Próba oszustwa może nastąpić również innymi drogami niż wiadomość w skrzynce pocztowej. Popularną metodą jest tzw. **vishing** (*voice* – ‘głos’ i *phishing* – ‘wyłudzanie danych’), czyli próba oszustwa poprzez rozmowę telefoniczną. Złodziej – najczęściej podający się za konsultanta (lub konsultantkę) banku albo pracownika działu technicznego – próbuje namówić odbierającego na przekazanie swoich danych do logowania w celu potwierdzenia tożsamości lub np. do zainstalowania na komputerze/telefonie oprogramowania. Próbuje oszukać klienta poprzez wmówienie mu, że nastąpiła niespodziewana sytuacja (np. bank odnotował próbę przelewu z naszego konta na konto osoby poszukiwanej przez policję, aplikacja banku została zainfekowana wirusem itp.), w związku z czym należy podać dane lub zainstalować jakąś aplikację w celu ochrony konta/środków. Należy pamiętać, że prawdziwe banki nigdy czegoś takiego nie robią. Lepiej więc jak najszybciej się rozłączyć i zgłosić numer telefonu dzwoniącego na policję. Może się jednak zdarzyć, że na naszym telefonie wyświetli się połączenie od **znane-go** nam kontaktu (np. infolinia banku, której numer mamy zapisany w telefonie, albo ktoś z rodziny czy znajomych). Złodzieje, korzystając z internetowych bramek, są w stanie podszyć się pod prawdziwy numer. W sieci krążą wycieki z rozmaitych baz danych, dlatego oszuści mogą również znać nasze imię, nazwisko, a nawet 4 ostatnie cyfry numeru karty płatniczej. Przestępcy wkładają dużo wysiłku w to, by ich działania wyglądały wiarygodnie.

Oszustwo nigeryjskie

„Egzotycznym” sposobem wyłudzenia pieniędzy jest tzw. oszustwo nigeryjskie. Polega ono na wciągnięciu ofiary w grę psychologiczną mającą na celu przekonanie jej, że otrzyma znaczne zyski, najczęściej pochodzące z zagranicy. Oczywiście jest pewien haczyk. Osoba musi najpierw wpłacić pewną kwotę na konto oszusta w celu sfinalizowania transakcji. Wtedy wyłudzacz znika z pieniędzmi. Przykładem może być mało wyrafinowany, choć do niedawna popularny sposób na podszywanie się pod nigeryjskiego księcia oferującego spadek w zamian za opłacenie międzynarodowego przelewu. Akt wyłudzenia pieniędzy może być poprzedzony tygodniami przygotowań i zdobywania zaufania ofiary. Czy chodzi o opłacenie przelewu, czy cło za przesyłkę, mechanizm jest podobny – obietnica dużego zysku w zamian za niewielką pomoc. Niekiedy oszuści proszą też o znaczną pomoc, ale o metodzie *na wnuczka* nie trzeba już chyba przypominać.

W razie otrzymania takiego telefonu (z oficjalnej instytucji, nakłaniającego do zainstalowania programu, podania danych, zakupu czegoś w wyjątkowej cenie itp.) powinniśmy sami sprawdzić, czy taka wiadomość jest prawdziwa. W tym celu należy się rozłączyć i samemu zadzwonić do danej placówki, żeby wyjaśnić sprawę.

Inną metodą jest wspomniany już tzw. **smishing** (SMS phishing), czyli kolejny sposób na wyłudzenie pieniędzy lub danych poprzez SMS-y. Częstą formą takiego oszustwa jest SMS

PGE: Na dzień [16.09.2022](https://tiny.one/m7gvj48v) zaplanowano odłączenie energii elektrycznej! Prosimy o uregulowanie należności: <https://tiny.one/m7gvj48v>

Treść SMS-u z 15.09.2022 r. Próba wyłudzenia danych i pieniędzy od jednej z osób w CASE.

Oszuści są bardzo kreatywni. Oferty czy konkursy mające na celu wyłudzenie pieniędzy są najróżniejsze. Oto tylko kilka przykładów:

- + *500 zł od Santander za płacenie kartą*
- + *2000 zł w konkursie PKP*
- + *InPost wstrzymał paczkę*
- + *Wygrana w konkursie Rossmanna*
- + *250 zł za wypełnienie ankiety dla Ministerstwa Finansów*

Źródło: Cyber Rescue (b.d.), online: <https://pl.cyberrescue.me/biuro-prasowe/> [dostęp: 7.09.2022].

z informacją rzekomo od operatora sieci komórkowej lub dostawcy energii, że klient zalega z opłatą niewielkiej kwoty (1-2 zł) i jeśli w ciągu jednego dnia nie ureguluje należności, usługa zostanie wyłączona. Do wiadomości załączony jest link przekierowujący do płatności. Znamienne są tu zwykle: stosunkowo niska kwota należności oraz krótki termin na jej uregulowanie.

2.1.4. Jak dbać o bezpieczeństwo?

Podstawowym krokiem jest zainstalowanie na komputerze czy smartfonie programu antywirusowego, czyli oprogramowania chroniącego sprzęt przed atakami oraz blokującego niebezpieczne strony internetowe i wiadomości od oszustów. Na rynku jest wiele takich programów, w tym niemało bezpłatnych. Ale oprogramowanie to nie wszystko. Mamy jeszcze inne narzędzia ochrony swoich danych i finansów.

- + Numer **828 828 828** – warto go zapamiętać na wypadek konieczności zastrzeżenia karty płatniczej. System zapyta nas o nazwę banku i przekieruje na odpowiednią infolinię, gdzie zgłosimy dyspozycję zastrzeżenia karty (działa całodobowo, również z zagranicy – wtedy trzeba dodać numer kierunkowy do Polski 0048).
- + Ustawienie **limitu wypłat** jednorazowych i limitu dziennego – możliwe jest osobne ustawienie dla konta bankowego i dla aplikacji mobilnej.
- + **Wielostopniowe uwierzytelnianie logowania** – oprócz podania loginu i hasła najbezpieczniejszą opcją jest wpisanie 6-cyfrowego kodu SMS lub ustawienie potwierdzenia z aplikacji bankowej.
- + Płatność kartą w Internecie (usługa **chargeback**) – pozwala na ubieganie się o zwrot środków m.in. w przypadku nieotrzymania zamówionego

towaru/usługi (bankructwo linii lotniczych/biura podróży, nieuczciwy kontrahent), podwójnego obciążenia rachunku klienta czy np. obciążenia rachunku karty, gdy zapłacono za towar gotówką, inną kartą lub przelewem. Po dostarczeniu odpowiedniej dokumentacji bank zwraca pieniądze na nasze konto, a następnie sam wyjaśnia ze sprzedającym okoliczności feralnego przelewu.

- + **Zmiana haseł i nieużywanie tego samego hasła** w kilku miejscach – w razie wycieku jednego hasła nie ryzykujemy utraty dostępu do innych kont. Złodziej, mając jedno z haseł (np. do mediów społecznościowych), na pewno sprawdzi, czy pasuje ono do poczty e-mail lub konta w banku.
- + Szczególnie ważna jest ochrona konta e-mail – mając do niego dostęp, złodziej jest w stanie poznać wiele informacji na nasz temat (np. by uzyskać dostęp do mediów społecznościowych i brzmieć wiarygodnie podczas próby *vishingu*, wystarczy kliknąć *Zapomniałem hasła*, by na adres e-mail otrzymać nowe hasło, z którym złodziej uzyska dostęp do naszych danych).
- + **Samodzielne wpisywanie** (i sprawdzanie poprawności) adresów stron internetowych – lepiej samemu wpisać adres niż korzystać z linków sugerowanych przez przeglądarkę.
- + Ignorowanie linków przesłanych w wiadomościach e-mail i SMS – w razie wątpliwości sami skontaktujemy się z nadawcą (bankiem, operatorem telefonii komórkowej itp.) i zapytajmy, czy taką wiadomość rzeczywiście do nas wysłano.

- + Uwaga na źródła kodów QR – kody QR są dość chętnie skanowane w celu uzyskania dodatkowych informacji o produkcie. Podobnie jak w przypadku linków należy zachować ostrożność i korzystać z kodów z zaufanych miejsc/stron.
- + Dbłość o własne dane – pamiętajmy o higienie danych osobowych. Jeśli udostępniamy je w wielu miejscach (m.in. konkursach, loteriach itp.), to możemy się spodziewać, że nasz numer telefonu czy adres e-mail wpadnie w ręce wielu osób.

Przydatne strony

- + Niebezpiecznik.pl – nazwa nieco przewrotna, ale jest to rzetelne źródło wiedzy o bezpieczeństwie w sieci.
- + Technicznie rzecz biorąc – audycje dostępne w serwisie YouTube poświęcone nowym technologiom i zagadnieniom z dziedziny ekonomii.
- + Bankowcy dla Edukacji – <https://bde.wib.org.pl/multimedia/> – inicjatywa popularyzująca wiedzę ekonomiczną m.in. poprzez filmy edukacyjne ze znanymi i lubianymi aktorami.
- + Cyber Rescue – <https://pl.cyberrescue.me/biuro-prasowe/> – warszawska instytucja pomagająca m.in. osobom dotkniętym atakami hakerskimi. W zakładce biuro prasowe informuje o różnych rodzajach oszustw pojawiających się w sieci.

2.2. Administracja publiczna online

Przez Internet możemy nie tylko korzystać z finansów, ale również załatwić wiele spraw urzędowych. Korzystając ze strony www.gov.pl lub www.obywatel.gov.pl, mamy dostęp do urzędów bez wychodzenia z domu. Bezpośredni kontakt z urzędnikiem ma swoje zalety, jednak na wypadek nawrotu pandemii, gorszego samopoczucia lub wyjazdu do rodziny mieszkającej daleko – możemy być spokojni o załatwienie niezbędnych formalności bez konieczności stawienia się w urzędzie.

The screenshot shows the homepage of the Polish government website (www.gov.pl). The main header features the Polish coat of arms and the text 'Serwis Rzeczypospolitej Polskiej'. A navigation menu on the left lists various government entities and services. The main content area is titled 'Załatwiasz sprawy urzędowe przez internet, bezpiecznie i wygodnie!' and includes a search bar. Below this, there are tabs for 'DLA OBYWATELA', 'DLA PRZEDSIĘBIORCY', 'DLA URZĘDNIKA', and 'DLA ROLNIKA'. A prominent notification banner states that services will be unavailable on November 14th from 3:00-7:00 PM due to a technical issue. The main content is organized into a grid of service categories, each with an icon and a brief description:

- Dokumenty i dane osobowe**: Dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, dostęp i zmiana danych osobowych, dane kontaktowe
- Edukacja**: Zdalne lekcje, żłobek, przedszkole, szkoła podstawowa, liceum, technikum, szkoła branżowa, studia
- Kierowcy i pojazdy**: Prawo jazdy, rejestracja pojazdu, wyrejestrowanie pojazdu, kary i mandaty, parkowanie
- Meldunek i wybory**: Zameldowanie stałe, zameldowanie czasowe, wymeldowanie, wybory, głosowania
- Nieruchomości i środowisko**: Księgi wieczyste, dom i mieszkanie, podatki i środowisko, geodezja i kartografia
- Podatki**: Podatek od: dochodu, spadku, darowizny i czynności cywilnoprawnych
- Pomoc prawna**: Pomoc dla konsumentów, telefon zaufania, zgłoszenie przestępstwa lub wykroczenia
- Praca i biznes**: Zatrudnienie, własny biznes, dofinansowania, podatki
- Rodzina i małżeństwo**: Dziecko, świadczenia dla dzieci, małżeństwo, rodzina, problemy rodzinne

Widok rządowej strony z niektórymi obszarami, w których sprawy możemy załatwić zdalnie. Źródło: Serwis Rzeczypospolitej Polskiej www.gov.pl.

2.2.1. Profil zaufany

Aby komunikować się z administracją publiczną online, potrzebny jest **profil zaufany**, czyli narzędzie potwierdzające naszą tożsamość. Profil najłatwiej założyć na stronie www.pz.gov.pl.

Wysoki kontrast PL UA

profil zaufany

Zaloguj się Zarejestruj się

PROFIL ZAUFANY AKTUALNOŚCI POMOC KONTAKT

Masz firmę? Podpisz JPK_VAT profilem zaufanym

Pobierz bezpłatną aplikację Podpisz Profilem Zaufanym

01 Co to jest Profil Zaufany?

Profil Zaufany to bezpłatne narzędzie, dzięki któremu można załatwiać sprawy urzędowe online w serwisach administracji publicznej, bez wychodzenia z domu.

Teraz możesz założyć i potwierdzić Profil Zaufany online za pośrednictwem bankowości elektronicznej

02 Jak założyć i potwierdzić?

24h/7 dni w tygodniu – Profil Zaufany możesz założyć i potwierdzić w pełni online przy pomocy zewnętrznego dostawcy tożsamości, np. banku

krok 1 W systemie bankowości elektronicznej twojego banku, wypełnij formularz o założenie Profilu Zaufanego

03 Co mogę załatwić?

- Zalogować do Internetowego Konta Pacjenta (IKP)
- Podpisać JPK_VAT
- Złożyć wniosek o rejestrację działalności gospodarczej
- Zgłosić utratę dokumentu tożsamości
- Wystąpić o Europejską Kartę Ubezpieczenia Zdrowotnego

Widok strony startowej profilu zaufanego. Źródło: Profil zaufany www.pz.gov.pl.

Po kliknięciu przycisku *Zarejestruj się* możemy wybrać jeden ze sposobów rejestracji:

Jak chcesz uzyskać profil zaufany

Bank lub inny dostawca tożsamości

Załącz i potwierdź profil zaufany online za pomocą banku lub innego dostawcy tożsamości

Rozmowa wideo z urzędnikiem

Załącz wniosek o profil zaufany online i potwierdź go w rozmowie wideo z urzędnikiem

e-dowód

Załącz i potwierdź profil zaufany online za pomocą dowodu osobistego z warstwą elektroniczną i czytnika NFC

W placówce

Wypełnij wniosek online i potwierdź go w placówce (ponad 2 tysiące miejsc w Polsce i za granicą)

Masz pytania lub wątpliwości w sprawie profilu zaufanego?

Zadzwoń lub napisz:
tel. 42 253 54 50,
e-mail pz-pomoc@coi.gov.pl.

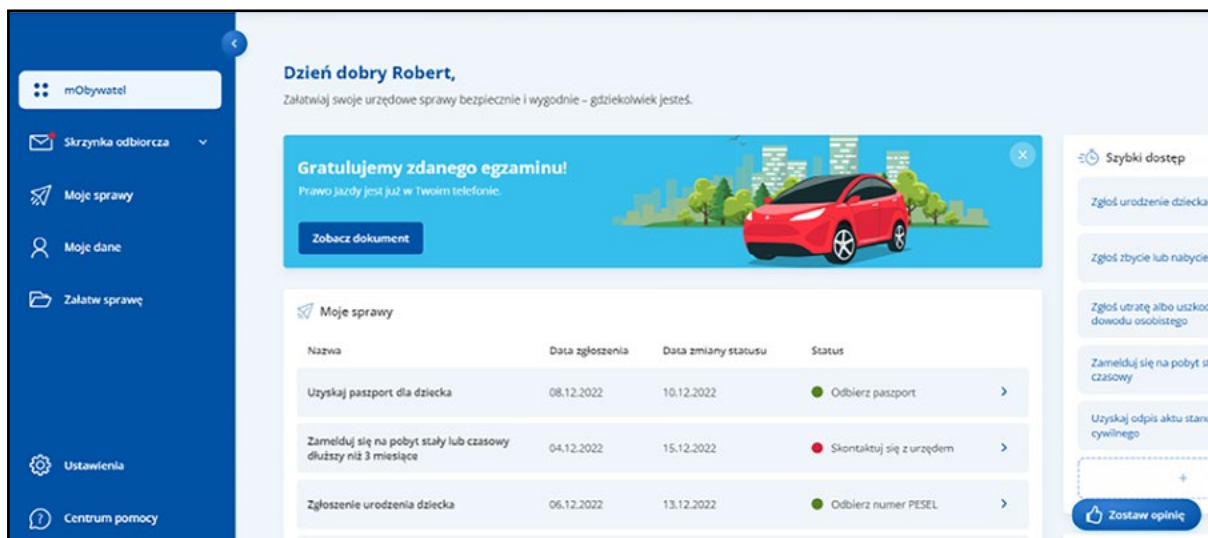
Pracujemy od poniedziałku do piątku w godzinach 7.00-18.00.

Widok strony pokazującej możliwości uzyskania profilu zaufanego. Źródło: Profil zaufany www.pz.gov.pl.

W każdej z metod założenia profilu zaufanego potrzebujemy dokumentu tożsamości (dowodu osobistego lub paszportu). Jak widać na grafice powyżej, po wysłaniu wniosku online możemy połączyć się z urzędnikiem (potrzebny dostęp do kamerki i mikrofonu) lub udać się do właściwego urzędu gminy lub urzędu skarbowego (lista placówek zostanie wyświetlona po wybraniu opcji *w placówce*). Bez wychodzenia z domu profil zaufany założymy także, korzystając z nowego (biometrycznego) dowodu osobistego lub logując się przez bankowość elektroniczną. Do założenia/potwierdzenia profilu e-dowodem potrzebna jest aplikacja eDO App. Przystępną instrukcję instalowania jej na smartfonie lub komputerze oraz sposób skanowania nią e-dowodu można znaleźć na stronie <https://www.edoapp.pl/>. W przypadku wyboru bankowości elektronicznej serwis przekieruje nas na stronę logowania. Dalej postępujemy tak jak przy logowaniu do konta bankowego.

2.2.2. Obywatel.gov.pl i mObywatel

Oprócz wspomnianej strony [Obywatel.gov.pl](https://www.gov.pl/) administracja rządowa prowadzi bardzo zaawansowane prace nad wersją mobilną serwisu. **mObywatel** <https://www.gov.pl/web/mobywatel> dostępny jest w formie aplikacji oraz z poziomu przeglądarki. Na wspomnianej stronie rządowej czytamy: *Chcemy, żeby to było jedno miejsce, w którym załatwisz sprawy ze wszystkich urzędów. mObywatel ma też przypominać, porządkować i wysyłać powiadomienia o korespondencji urzędowej.* Do portalu zalogujemy się za pomocą znanych już narzędzi (profil zaufany, e-dowód lub aplikacja mObywatel).

Widok wersji testowej strony do wypróbowania na www.gov.pl/web/mobywatel.

2.2.3. Pacjent.gov.pl i Platforma Usług Elektronicznych ZUS

Posiadając profil zaufany, mamy dostęp również do spraw w PUE ZUS (Platforma Usług Elektronicznych ZUS) www.zus.pl/pue. Jeśli nie możemy wybrać się do placówki lub trudno nam połączyć się z infolinią, tutaj samodzielnie znajdziemy odpowiedzi na wiele pytań. PUE ZUS to prawdziwa skarbnica wiedzy na tematy związane z ubezpieczeniem, płatnościami, emeryturą itp.

Widok jednej z zakładek portalu PUE ZUS www.zus.pl.

Kolejnym użytecznym portalem jest www.pacjent.gov.pl, gdzie sprawdzimy adresy najbliższych placówek SOR lub nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej, a także adresy i dane kontaktowe do specjalistów w danym regionie czy dostępność leków. Dodatkowo po zalogowaniu na Indywidualne Konto Pacjenta (IKP) za pomocą profilu zaufanego uzyskamy dostęp m.in. do swojej historii leczenia, wystawionych skierowań czy recept.

The screenshot shows the homepage of [pacjent.gov.pl](http://www.pacjent.gov.pl). At the top, there is a search bar with the text 'Szukaj' and a magnifying glass icon. To the right of the search bar is a blue button labeled 'Zaloguj się' and the European Union flag with the text 'Unia Europejska'. Below the search bar, the text 'Serwis Ministerstwa Zdrowia i Narodowego Funduszu Zdrowia' is visible on the left, and 'Telefoniczna Informacja Pacjenta: 800 190 590' is on the right. A navigation menu contains several links: 'Пациенти з України', 'Aktualności', 'Internetowe Konto Pacjenta', 'Na ratunek', 'Profilaktyka', 'Załatw sprawę', and 'System zdrowia'. The main content area features the heading 'Terminy leczenia' followed by a paragraph: 'Dane, które publikujemy, są przekazywane przez szpitale i przychodnie, pracownie tomografii komputerowej i rezonansu magnetycznego (blisko 14 tys. placówek medycznych), które udzielają świadczeń w ramach umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia'. Below this is the sub-heading 'Korzystając z wyszukiwarki, sprawdzisz' and a bulleted list:

- gdzie i kiedy najszybciej uzyskasz pomoc lekarza (dane kontaktowe i lokalizację na mapie poradni i szpitali)
- ile osób oczekuje na leczenie w wybranej przez Ciebie placówce
- czy w szpitalu lub poradni znajdują się udogodnienia dla pacjentów, takie jak: parking, podjazd dla wózków, winda czy specjalnie dostosowana łazienka dla osób z niepełnosprawnością.

Widok jednej z zakładek portalu www.pacjent.gov.pl.

Kurs

Przejrzysty kurs korzystania z portalu www.obywatel.gov.pl i profilu zaufanego przygotowało Centrum Informacji Konsumentycznej UKE: <https://cik.uke.gov.pl/kurs-sprawy-urzedowe>.

2.2.4. Urządzenia w przestrzeni miejskiej

(bankomat, paczkomat i inne)

Internet oferuje nam mnóstwo filmów instruktażowych dotyczących obsługi aplikacji, portali oraz urządzeń, takich jak bankomaty, wpłatomaty, paczkomaty czy kasy samoobsługowe. Udostępniają je strony poszczególnych banków czy firm, można je również znaleźć w popularnym serwisie YouTube. Niektóre biblioteki w Warszawie umożliwiają także korzystanie z książkomatów pozwalających na bezkontaktową wymianę lektur. Choć na pierwszy rzut oka mogą oneśmielać, urządzenia te pozwalają zaoszczędzić czas oraz zwiększają bezpieczeństwo – zwłaszcza w czasie pandemii. Trzeba jednak

przyznać, że mimo wielu zalet nie rozmawiają jeszcze z klientami ani nie doradzają w wyborze książek czy innych artykułów.

2.3. Dodatek. Jeszcze jeden *-ing*. O bezpieczeństwie najbliższych

Mówiąc o bezpieczeństwie w sieci, chcemy uwrażliwić Czytelników i Czytelniczki również na dbałość o bezpieczeństwo najbliższych, szczególnie wnuków. Choć koncentrujemy się głównie na sferze finansowej, warto, by dziadkowie orientowali się też w innych zagrożeniach związanych z korzystaniem z Internetu i udostępnianiem danych.

Kierowani głównie dumą i dobrymi chęciami dorośli (rodzice, dziadkowie) zamieszczają w mediach społecznościowych zdjęcia dzieci i wnuków. Coraz częściej pytamy o zgodę na udostępnienie wizerunku (czyli oznaczenie) dorosłych członków rodziny czy znajomych, ale dzieci – już rzadziej. Tymczasem niektórzy dorośli regularnie i bezrefleksyjnie zamieszczają w Internecie (głównie na portalach społecznościowych, blogach, grupach dyskusyjnych) szczegółowe informacje, zdjęcia i filmy z życia najmłodszych. W Polsce zdjęciami dzieci dzieli się około 40% rodziców. Rocznie każdy z nich wrzuca do sieci średnio 72 zdjęcia i 24 filmy ze swoimi pociechami w rolach głównych. Warto dodać, że rodzice dokumentujący online życie dziecka nie stosują ograniczeń dotyczących wyświetlania materiałów. Aż 42% z nich udostępnia je większym grupom znajomych, liczącym nawet do 200 osób¹⁰. Takie

10 M. Bierca, A. Wysocka-Świtła, *Sharenting po polsku, czyli ile dzieci wpadło do sieci?*, Warszawa: Clue PR, 2019 [w:] A. Borkowska, M. Witkowska, *Sharenting i wizerunek dziecka w sieci. Poradnik dla rodziców*, Warszawa: NASK - Państwowy Instytut Badawczy, 2020, s. 9, online: https://akademia.nask.pl/publikacje/Poradnik_sharenting_www.pdf [dostęp: 11.07.2022].

zachowanie również doczekało się własnej nazwy, jaką jest **sharenting** (od angielskiego *share* 'dzielić się' i *parenting* 'rodzicielstwo'). Dodatkowo niektórzy jako zabawne postrzegają sytuacje, w których dziecko robi „śmieszoną” minę, gdy jest zezłoszczone lub sfrustrowane, śpi z otwartą buzią, siedzi na nocniku lub kąpie się w wannie, płacze ze strachu lub znajduje się w innej przykrej/niekomfortowej sytuacji, i publikują je. Zwykle niestety otrzymują odzew w postaci polubień i komentarzy.

Publikując zdjęcie dziecka, zawsze zadajmy sobie podstawowe pytania:

- + Czy za kilka lat dziecko będzie zadowolone z udostępnienia takiego swojego wizerunku? Pamiętajmy, że w sieci nic nie ginie.
- + Czy opublikowalibyśmy podobne zdjęcie, na którym byłby dorosły?
- + Czy publikacja zdjęcia wiąże się z ryzykiem wyśmiewania dziecka przez innych?

Ponadto, dodając hasztagi takie jak #wkapieli #golas itp., ułatwia się wyszukiwanie zdjęć pedofilom, którzy mogą zwyczajnie pobrać zdjęcie dziecka i/lub – w przypadku starszych dzieci – podjąć nawet próbę nawiązania kontaktu. Jeszcze raz podkreślmy – w sieci nic nie ginie. Publikując zdjęcia dziecka, odbieramy mu decyzyjność dotyczącą budowania własnego cyfrowego śladu.

3. ABC dziedziczenia

3.1. Wprowadzenie

Podjęcie świadomych decyzji opartych na wiedzy i doświadczeniu zawsze będzie działało na naszą korzyść. Nie inaczej jest w przypadku podejmowania wszelkich ruchów w procesie przekazywania oraz przejmowania spadku. Będąc świadomym swoich praw i obowiązków, można wiele zyskać, lecz także po prostu zaoszczędzić problemów sobie i najbliższym.

Zarówno proces przekazania spadku, jak i jego otrzymania może być żmudny i skomplikowany. Czy warto napisać testament? Jak i kiedy to zrobić? Co się stanie z naszym majątkiem, jeśli nie spiszemy ostatniej woli? Odpowiedzi na te i inne pytania znajdziemy w niniejszym rozdziale.

3.2. Podstawowe zagadnienia związane z dziedziczeniem

Rozmawiając o zagadnieniach związanych z dziedziczeniem, warto upewnić się, że znamy podstawowe zwroty i pojęcia.

Dziedziczenie jest procesem przejścia ogółu praw i obowiązków z jednej osoby (spadkodawcy) na drugą (spadkobiercy) wskutek śmierci osoby fizycznej. Tym samym otwarcie spadku określa się na moment śmierci spadkodawcy.

Spadkodawca – może to być każda osoba fizyczna bez względu na wiek. Po jej śmierci majątek przechodzi na spadkobierców. Jedynie dziecko poczęte i nienarodzone (**nasciturus**) nie może być spadkodawcą.

Spadkobierca – osoba fizyczna (także nasciturus), osoba prawna oraz jednostka organizacyjna, na którą przechodzi ogół praw i obowiązków wyłącznie o charakterze majątkowym.

Spadek – prawa, ale także obowiązki majątkowe, które przechodzą na spadkobiercę lub spadkobierców. Dotyczy to praw i obowiązków istniejących w chwili śmierci spadkodawcy oraz tych, które jeszcze nie zaistniały, ale zaistnieją (np. obowiązek spełnienia roszczenia o zachowek).

Testator – osoba sporządzająca pisemne rozporządzenie majątkiem na wypadek swojej śmierci.

Testowanie – sporządzenie zapisu ostatniej woli. Zdolne do testowania pozostają osoby fizyczne mające pełną zdolność do wykonywania czynności prawnych.

Wstępni – przodkowie danej osoby (rodzice, dziadkowie, pradziadkowie).

Zachowek – część spadku, która przypadłaby spadkobiercy ustawowemu w drodze dziedziczenia ustawowego, a której nie przyznano w testamencie lub którą przyznano w pomniejszonej kwocie. Zachowek ma na celu ochronę najbliższych krewnych spadkodawcy przed nieotrzymaniem należnej im części spadku.

Zapis – na jego podstawie zapisodawca może przekazać danej osobie w testamencie konkretną własność (np. nieruchomości, biżuterię, obraz, samochód). Zapis windykacyjny (sporządzony u notariusza) zobowiązuje spadkobierców do wydania zapisobiorcy wskazanej rzeczy, która tym samym nie wchodzi do masy spadkowej (do podziału pomiędzy spadkobierców). Zapis

zwykły powoduje, że zapisobiorca zwraca się do spadkobierców z prośbą o wydanie danej rzeczy, ale ci mogą odmówić. Wówczas rozwiązaniem jest wejście na drogę sądową.

Zapisobiorca – osoba, która na podstawie zapisu zawartego w testamencie otrzymuje konkretne prawa lub przedmioty. Zapisobiorca windykacyjny (na podstawie zapisu windykacyjnego, o którym mowa powyżej) jest jednak współodpowiedzialny ze spadkobiercami za długi spadkowe.

Zstępni – potomkowie danej osoby (dzieci, wnuki, prawnuki).

Otwarcie spadku – zdarzenie prawne polegające na przejściu spadku ze spadkodawcy na spadkobiercę lub spadkobierców. W polskim prawie cywilnym otwarcie spadku następuje w chwili śmierci spadkodawcy.

Wykonawca testamentu – osoba powołana przez spadkodawcę w testamencie do realizacji jego postanowień, przede wszystkim poleceń i zapisów. Wykonawca testamentu musi posiadać pełną zdolność do czynności prawnych.

3.3. Dziedziczenie ustawowe a dziedziczenie testamentowe

3.3.1. Dziedziczenie ustawowe

Dziedziczenie ustawowe przewidziane jest wtedy, gdy spadkodawca sam skutecznie nie rozporządził majątkiem, czyli nie napisał ważnego testamentu. Rozróżniamy dwa rodzaje dziedziczenia ustawowego: **co do całości spadku** oraz **co do części spadku**.

Dziedziczenie ustawowe **co do całości spadku** ma miejsce w sytuacji, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy testamentem albo gdy żadna z osób tam wskazanych nie chce lub nie może zostać spadkobiercą. Dziedziczenie ustawowe **co do części spadku** zachodzi z kolei w sytuacji, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy co do tej części spadku albo gdy którakolwiek z osób, które powołał do całości spadku, nie chce lub nie może zostać spadkobiercą.

Jeśli spadkodawca nie pozostawi testamentu, koniecznym elementem dochodzenia, komu przysługuje jaka część spadku, jest formalne **ustalenie kręgu spadkobierców**. Tym zajmuje się sąd. Celem tego procesu jest

ustalenie kolejności dziedziczenia spośród nieraz rozrzuconej po świecie rodziny. Przykładem niech będzie taka sytuacja:

Pan Andrzej przed swoją niespodziewaną śmiercią nie zdążył napisać testamentu. Jego majątek zostanie więc podzielony zgodnie z prawem ustawowym, zgodnie z kolejnością dziedziczenia. Pan Andrzej był samotnym człowiekiem. 20 lat wcześniej rozwiódł się, a ze swoim jedynym synem Robertem nie miał kontaktu od 25 lat. Nie wiedział, gdzie syn mieszka, czym się zajmuje ani czy ma rodzinę. Kto w takiej sytuacji będzie dziedziczył dorobek pana Andrzeja?

Komu przysługuje prawo do spadku i jak wygląda kolejność dziedziczenia?

Grupa	Kryteria
I	<p>Dzieci i małżonek</p> <p>Dzieci i małżonek spadkodawcy dziedziczą w częściach równych, jednak małżonek nie mniej niż $\frac{1}{4}$ spadku.</p> <p>Jeśli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.</p> <p>Jeśli nie żyje małżonek, to dzieci dziedziczą wszystko w częściach równych.</p> <p>Ważne: małżonek może żądać ze spadku ponad swój udział przedmiotów urządzenia domowego, z których korzystał za życia spadkodawcy.</p>

Grupa	Kryteria
II	Małżonek i rodzice <p>Jeśli spadkodawca nie miał dzieci, ale żyje jego małżonek, to spadek przypada: w $\frac{1}{2}$ małżonkowi, w $\frac{1}{4}$ matce i w $\frac{1}{4}$ ojcu spadkodawcy.</p> <p>Jeśli w chwili śmierci spadkodawca nie miał dzieci, rodzeństwa ani ich zstępnych, ale żyje jedno z rodziców, to spadek przypada: w $\frac{1}{2}$ małżonkowi, w $\frac{1}{2}$ żyjącemu rodzicowi.</p> <p>Jeśli spadkodawca nie miał dzieci i nie żyją jego rodzice, to spadek dziedziczy: w $\frac{1}{2}$ małżonek, w $\frac{1}{2}$ rodzeństwo spadkodawcy w częściach równych.</p> <p>Jeśli spadkodawca nie miał dzieci, rodzeństwa i nie żyją już jego rodzice, całość spadku przechodzi na małżonka.</p> <p>Jeśli w chwili śmierci spadkodawca nie pozostawał w związku małżeńskim – dziedziczą tylko rodzice.</p> <hr/>
III	Rodzice i rodzeństwo <p>Jeśli spadkodawca nie miał małżonka ani dzieci, a żyją jego rodzice, dziedziczą oni spadek po połowie.</p> <p>Jeśli spadkodawca nie miał małżonka ani dzieci, a jeden z rodziców zmarł wcześniej, to majątek dziedziczą: w $\frac{1}{2}$ żyjący rodzic, w $\frac{1}{2}$ rodzeństwo spadkodawcy w częściach równych.</p> <p>Jeśli nie żyje rodzeństwo spadkodawcy, to udział w spadku im przypadający dziedziczą zstępni tego rodzeństwa.</p> <hr/>

Grupa	Kryteria
IV	<p>Dziadkowie</p> <p>Jeśli nie żyją dzieci, małżonek, rodzice, rodzeństwo spadkodawcy (lub ich zstępni), to dziedziczą jego dziadkowie – po ¼ spadku.</p> <p>Przy braku zstępnych tego z dziadków, który nie dożył chwili otwarcia spadku, część, która by mu przysługiwała, dziedziczą pozostali dziadkowie w częściach równych.</p>
V	<p>Dzieci małżonka spadkodawcy (pasierbowie)</p> <p>Dziedziczą spadek pod warunkiem, że w chwili śmierci spadkodawcy ich rodzice już nie żyją.</p>
VI	<p>Gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Polsce</p> <p>Jeśli brak jest małżonka, krewnych spadkodawcy i dzieci małżonka spadkodawcy powołanych do dziedziczenia z ustawy, to cały spadek przypada gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy.</p>
VII	<p>Skarb Państwa</p> <p>Jeśli ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy było poza granicami kraju, spadek przechodzi na Skarb Państwa.</p>

Tabela 7. Kolejność dziedziczenia wg Kodeksu cywilnego, art. 931-940.

Wracając do przykładu pana Andrzeja: kto i w jakim stopniu odziedziczy po nim spadek?

Odpowiedź:

.....

.....

.....

.....

Poprawność odpowiedzi można sprawdzić na końcu rozdziału

3.3.2. Dziedziczenie testamentowe

3.3.2.1. Pisanie testamentu

Testament, czyli dokument rozporządzający naszym majątkiem, warto sporządzić niezależnie od wieku. Dogodnym momentem może być: ślub, rozwód, narodziny dziecka czy przejście na emeryturę. Oczywiście należy spełnić przy tym szereg warunków, tak by nasz testament był ważny (**zdolność do testowania**). **Testator**, czyli osoba pisząca dokument, musi być pełnoletni i zdolny do wszelkich czynności prawnych. Testament przestaje być ważny, jeśli jego autor w trakcie pisania nie był w pełni władz umysłowych lub gdy osoby trzecie miały niepożądany wpływ na tworzenie dokumentu. Wyrażenie woli zawarte w testamencie staje się nieważne po spożyciu niektórych substancji psychoaktywnych, takich jak alkohol czy narkotyki, lecz także w razie komplikacji medycznych jak np. demencja czy szok pourazowy.

Należy zaznaczyć, że testament nie ma mocy prawnej, jeśli jego autor jest niezdolny do testowania. W przypadku nieuznania ostatniej woli przez sąd dziedziczenie odbywa się tradycyjną drogą ustawową (dziedziczenie ustawowe).

Istnieją dwie formy zwykłe napisania testamentu:

- + testament holograficzny – spisany własnoręcznie,
- + testament notarialny – spisany u notariusza.

Każda z przytoczonych form posiada unikalne właściwości, które czynią ją bardziej atrakcyjną w pewnych sytuacjach.

Testament holograficzny można sporządzić bardzo szybko i właściwie w każdym miejscu. Wystarczy, by był napisany w całości własnoręcznie, zawierał podpis i datę. Sporządzenie testamentu z pomocą notariusza narzuca natomiast konieczność umówienia się na spotkanie.

Warto wiedzieć, że testament holograficzny jest najczęściej podważaną formą tego dokumentu. Jeden z możliwych scenariuszy jest następujący: spadkobiercy ustawowi nie zgadzają się z treścią testamentu (ponieważ np. nie zostali w nim uwzględnieni albo otrzymali coś innego, niż oczekiwali). Pragną go podważyć, powołując się najczęściej na tzw. wady oświadczenia woli. Innymi słowy, próbują dowieść przed sądem, że zmarły w chwili sporządzania testamentu nie był świadomy tego, co w nim zamieszcza.

Inaczej sytuacja wygląda, jeśli osoba pragnąca napisać testament wybierze się do notariusza. Ma on obowiązek zweryfikować tożsamość osoby składającej oświadczenie oraz jej zdolność do podejmowania takich decyzji.

W szczególności weryfikuje, czy testator nie jest przymuszony do sporządzenia testamentu oraz czy nie występują okoliczności wyłączające jego zdolność do czynności prawnych. W związku z tym testament sporządzony u notariusza ma tę niewątpliwą zaletę, że pominiętym spadkobiercom dużo trudniej jest go obalić.

Co ważne, w przypadku sporządzenia testamentu u notariusza podpisany oryginał pozostaje w kancelarii. Testator otrzymuje wypis, tak jak w przypadku innych aktów notarialnych. Dokument możemy bezpłatnie zarejestrować w Notarialnym Rejestrze Testamentów. Dzięki temu unikniemy zagubienia bądź zniszczenia zapisu swojej ostatniej woli.

Ile kosztuje testament u notariusza?

Testament notarialny powszechnie uważa się za najbezpieczniejszą formę zapisu ostatniej woli. Jeżeli życzeniem autora jest przekazać konkretne rzeczy konkretnym osobom lub np. organizacjom, to w jego najlepszym interesie leży skonsultowanie się ze specjalistą w celu umieszczenia w testamencie zapisu windykacyjnego. W przyszłości spadkobiercy będą mieli mniejsze szanse na ewentualną odmowę przekazania zapisanych przedmiotów zapisobiorcom lub na unieważnienie całego dokumentu ze względu na źle sformułowaną treść czy niedociągnięcia formalne. Oczywiście taka usługa musi kosztować. Ile więc należy przeznaczyć na wizytę u notariusza?

Odpowiedź nie jest jednoznaczna i w znacznej części zależy od tego, ile i jakich zapisów zostanie umieszczonych w testamencie. Przykładowe opłaty to¹¹:

- + spisanie zwykłego testamentu (powołanie do spadku) – 50 zł + VAT (61,50 zł brutto),
- + spisanie testamentu z uwzględnieniem wydziedziczenia czy polecenia – 150 zł + VAT (191,88 zł brutto).

Jak napisać testament własnoręczny i notarialny?

Testament własnoręczny spadkodawca pisze **w całości odręcznie**, wraz z podpisem i datą. Napisanie testamentu na komputerze i opatrzenie go własnoręcznym podpisem jest niewystarczające. Ponadto podpis powinien znajdować się na dole, pod całym tekstem rozrządzenia majątkiem. W razie zamieszczenia podpisu w innym miejscu testament jest ważny tylko wówczas, gdy związek podpisu z treścią rozrządzenia jest oczywisty. Testament może zawierać ostateczną wolę tylko jednej osoby. W praktyce zatem nie można sporządzić wspólnego testamentu np. przez małżonków.

11 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej. Dz.U. z 2013 poz. 237.

Przykładowy wzór testamentu:¹²

Kraków, dnia 13 stycznia 2021 r.

Testament

Ja, niżej podpisany Jan Nowak, zamieszkały w Krakowie przy ul. Pięknej 234, legitymujący się dowodem osobistym nr ABC 1234567, oświadczam, iż do całości spadku powołuję moją żonę Annę Nowak, zamieszkałą w Krakowie przy ul. Pięknej 234, legitymującą się dowodem osobistym nr ABC 272727.

Jan Nowak

Testament notarialny należy do najczęściej wybieranych form oświadczenia ostatniej woli w Polsce. Spisanie go (w każdej formie) należy rozpocząć od dokładnego przemyślenia przyszłych rozrządzeń spadkowych.

¹² W. Matela-Marszałek, *Testament – jak napisać (wzór)*, INFOR.pl 13.01.2021, online: <https://www.infor.pl/prawo/spadki/testament/5173292,Testament-jak-napisac-wzor.html> [dostęp: 12.09.2022].

Testament notarialny może przybrać różne formy – do spadku można powołać tylko jedną osobę, wszystkich najbliższych krewnych lub ich część, a nawet osoby spoza rodziny czy też organizacje. Spadkodawca może zdecydować również, że nie będzie powoływał do spadku nikogo.

Każda czynność notarialna wymaga zgromadzenia odpowiednich dokumentów, tak też jest w przypadku testamentu. Decydując się na sporządzenie oświadczenia ostatniej woli, należy zabrać ze sobą:

- + ważny dokument potwierdzający tożsamość – w Polsce będzie to dowód osobisty, paszport lub karta pobytu (prawo jazdy w tym wypadku nie jest właściwym dokumentem);
- + dane osób, które zostaną wskazane w testamencie (np. zostaną powołane do dziedziczenia lub zostaną wydziedziczone) – potrzebne będą: imię i nazwisko takiej osoby, imiona i nazwiska jej rodziców, PESEL i data urodzenia;
- + numer księgi wieczystej nieruchomości, jeśli dotyczy jej testament.

Notariusz w pierwszej kolejności ustala, czy testator jest świadomy tego, co zamierza zrobić. Zadaje pytania mające na celu sprawdzenie, czy dana osoba rzeczywiście chce sporządzić testament o określonej treści, a nie np. pod wpływem swoich bliskich. Po czynnościach sprawdzających następuje odczytanie aktu notarialnego. Testator ma możliwość zakwestionowania wszystkich zapisów, nawet jeśli były one z nim wcześniej ustalane. Pamiętajmy, że notariusz jest urzędnikiem, który musi słuchać swojego klienta – jeśli więc w trakcie odczytywania aktu testator będzie chciał nanieść jakies

poprawki, musi to uczynić (oczywiście pod warunkiem, że pozostają one w zgodzie z obowiązującymi przepisami).

Jeśli wszystko jest w porządku, testator i notariusz składają na akcie swoje podpisy, a następnie ten pierwszy dokonuje zapłaty za zrealizowaną czynność. W międzyczasie oczekuje na sporządzenie i wydanie wypisu testamentu.

3.3.2.2. Czym jest zachowek?

Zachowek jest formą ochrony interesów członków najbliższej rodziny spadkodawcy – pominiętych w testamencie lub uwzględnionych w niższej niż ustawowa kwocie. Przykładowo w sytuacji, gdyby ojciec przekazał cały swój majątek kobiecie, o której rodzina będąca na jego utrzymaniu nie wiedziała. Dzięki testamentowi można więc zmienić ustawową kolejność dziedziczenia, jednak nie prowadzi to automatycznie do pozbawienia najbliższych praw do spadku.

Zgodnie z art. 191. § 1. Kodeksu cywilnego osobami **uprawnionymi do zachowku** są:

1. zstępni spadkodawcy (dzieci, wnuki, prawnuki itd.),
2. małżonek (jeśli nie została orzeczona przez sąd separacja lub rozwód),
3. rodzice spadkodawcy.

Rodzice spadkodawcy są uprawnieni do zachowku tylko w przypadku, jeśli ten nie pozostawił zstępnych i jeśli dziedziczyliby w sposób ustawowy wspólnie z małżonkiem, rodzeństwem spadkodawcy lub samodzielnie. Rodzeństwo zostało wyłączone z możliwości ubiegania się o zachowek.

Wyłąty zachowku można dochodzić od spadkobierców testamentowych, a gdyby ci z różnych przyczyn nie byli w stanie go wypłacić, od zapisobiorców windykacyjnych i obdarowanych na podstawie umowy darowizny. Wysokość zachowku oblicza się zgodnie z zasadami wskazanymi w Kodeksie cywilnym, tj. najpierw ustala się wysokość udziału w spadku przy dziedziczeniu ustawowym. Jeśli osoba uprawniona do zachowku jest trwale niezdolna do pracy bądź małoletnia (poniżej 18. roku życia), wysokość zachowku, która jej przysługuje, wynosi dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by jej przypadął na podstawie zasad ustawowych. W pozostałych przypadkach zachówek wynosi 50% tego udziału. Przy obliczaniu zachowku nie bierze się pod uwagę poleceń oraz zapisów zwykłych, a także nie uwzględnia się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia albo zostali wydziedziczeni. Pod uwagę bierze się jednak spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców, którzy spadek odrzucili (więcej na ten temat w dalszej części rozdziału). Dodatkowo w poczet zachowku wliczane są darowizny przekazane uprawnionemu do zachowku przez spadkodawcę za jego życia. Ważne, by do przekazania doszło nie wcześniej niż 10 lat przed śmiercią spadkodawcy. Roszczenie o zapłatę zachowku przedawnia się z upływem 5 lat od ogłoszenia testamentu¹³.

3.3.2.3. Uznanie za niegodnego spadku i wydziedziczenie

Aby nie dopuścić do sytuacji, w której spadek otrzymuje osoba, która działała przeciwko spadkodawcy lub ingerowała w testament, powołano

13 W. Rudzki (b.d.), <https://zachowek.org/> [dostęp: 20.08.2022].

instytucję niegodności dziedziczenia. Kodeks cywilny ściśle określa, że za niegodnego dziedziczenia może zostać uznany spadkobierca, który:

- + dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy,
- + podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności,
- + umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, podrobił lub przerobił jego testament albo świadomie skorzystał z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego¹⁴.

Do stwierdzenia niegodności dziedziczenia spadkobiercy niezbędna jest decyzja sądu, a wnioskować o nią może każdy, kto ma w tym interes prawny. Osobę uznaną za niegodną traktuje się jak taką, która nie dożyła otwarcia spadku. Nie przysługuje jej więc zachowek, ale prawo do dziedziczenia przechodzi na jej dzieci.

Sam testator może z kolei wskazać w testamencie osobę, którą wydziedzicza, tzn. pozbawia prawa do zachowku. Może to być wstępny, zstępny i/lub małżonek. Może to zrobić, jeśli zachodzi przynajmniej jedna z przesłanek ze strony osoby uprawnionej do zachowku:

- + w sposób uporczywy i wbrew woli spadkodawcy postępuje wbrew zasadom współżycia społecznego,

14 A. Goska, *Niegodność dziedziczenia a wydziedziczenie*, INFOR.pl 19.08.2014, online: <https://www.infor.pl/prawo/spadki/postepowanie-spadkowe/697147,Niegodnosc-dziedziczenia-a-wydziedziczenie.html> [dostęp: 18.08.2022].

- + dopuściła się względem spadkodawcy lub jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci,
- + uporczywie nie dopełniała względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych¹⁵.

Konieczne jest, aby oprócz wskazania przesłanki/przesłanek testator zawarł w testamencie opis zachowania, które doprowadziło do decyzji o wydziedziczeniu. Przykład: *Wydziedziczam moją córkę Elżbietę z powodu uporczywego niedopełniania względem mnie obowiązku rodzinnego. Mimo moich usilnych prób córka nie kontaktuje się ze mną od 10 lat.*

3.3.2.4. Odwołanie lub zmiana testamentu

Testament można zmienić lub odwołać w każdej chwili i wielokrotnie, ale każdą zmianę należy opatrzyć datą wprowadzenia zmiany i odręcznym podpisem.

Odwołanie testamentu może przebiegać na cztery sposoby:

- + zniszczenie testamentu w zamiarze odwołania,
- + pozbawienie testamentu cech, od których zależy jego ważność,
- + wprowadzenie zmian w testamencie i odwołanie zawartych tam postanowień,
- + sporządzenie nowego testamentu.

¹⁵ W. Matela-Marszałek, *Wydziedziczenie – na czym polega?*, INFOR.pl 13.09.2021, online: <https://www.infor.pl/prawo/spadki/zachowek-i-dzial-spadku/5319914,Wydziedziczenie-na-czym-polega.html> [dostęp: 10.08.2022].

Dodatkowo art. 947. Kodeksu cywilnego mówi, że jeżeli spadkodawca sporządził nowy testament, nie zaznaczając w nim, że poprzedni odwołuje, ulegają odwołaniu tylko te postanowienia poprzedniego testamentu, których nie można pogodzić z treścią nowego testamentu. W praktyce mogą więc obowiązywać postanowienia dwóch lub większej liczby testamentów. Nie ma znaczenia ich forma, np. jeśli testator sporządził testament notarialny, a po jakimś czasie sporządził testament holograficzny, to postanowienia tego testamentu będą odwoływać lub zmieniać (albo uzupełniać) postanowienia testamentu notarialnego, zgodnie z wolą testatora. Spadkodawca ma prawo odwołać testament bez podawania przyczyny. Co więcej, swobody testowania, a co za tym idzie – zmiany testamentu nie można skutecznie ograniczyć, na przykład zawierając ze spadkodawcą umowę

o nieodwołalności testamentu czy przewidującej negatywne konsekwencje z tego tytułu.

3.3.2.5. Czy testament można podważyć?

Testament może podważyć sąd w postępowaniu o:

- + nabycie spadku,
- + uchylenie lub zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku,
- + zachówek.

Podważenie testamentu nie jest łatwe. Wymaga ono od osoby zainteresowanej udowodnienia, że sporządzony przez spadkodawcę testament jest obciążony wadą prawną (określoną w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, art. 945. § 1.), a więc że testament został sporządzony przez osobę, która wykonała tę czynność:

1. w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli;
2. pod wpływem błędu uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści;
3. pod wpływem groźby.

W świetle prawa postępowania w sprawie podważenia testamentu są postępowaniami trudnymi, wymagającymi szerokiej wiedzy z zakresu prawa

spadkowego, dlatego też zaleca się, aby sprawy z tego zakresu prowadził ustanowiony adwokat od spraw spadkowych¹⁶.

3.4. Który sposób na przekazanie majątku jest lepszy – testament czy darowizna?

Testament i darowizna mogą być równie skutecznym sposobem na przekazanie majątku. Podstawowa różnica dotyczy momentu egzekwowania ich postanowień – testament daje skutki po śmierci, a darowizna w momencie jej dokonania. Wybór między tymi dwiema możliwościami często sprowadza się właśnie do tego, czy właściciel majątku chce przekazać go bliskim od razu, czy dopiero, gdy umrze.

Różnic jest jednak więcej. Jedną z najważniejszych dotyczy możliwości odwołania decyzji. Testament pod tym względem jest znacznie bezpieczniejszy dla właściciela majątku. Odwołanie testamentu może bowiem nastąpić z dowolnego powodu i nieograniczoną liczbę razy. Spadkodawca nie musi uzasadniać swojej decyzji. Natomiast w przypadku darowizny sprawa ma się inaczej. Możliwości jej odwołania są bardzo ograniczone, i to zarówno, jeśli chodzi o termin, jak i o powód. Przepisy dopuszczają podjęcie takiej decyzji tylko ze względu na rażącą niewdzięczność obdarowanego.

Umowa darowizny, mimo nieodpłatnego charakteru, czasem pociąga za sobą konkretne obowiązki czy koszty. Nie każdy bowiem zdaje sobie sprawę, że jeśli darczyńca popadnie w niedostatek, obdarowany musi go wspierać.

¹⁶ Podważenie testamentu – kiedy i jak można tego dokonać?, Księgawieczysta.net 30.07.2021, online: <https://ksiegawieczysta.net/podwazenie-testamentu-kiedy-i-jak-mozna-tego-dokonac/> [dostęp: 9.08.2022].

Odpowiedzialność ta ogranicza się do wysokości istniejącego wzbogacenia. Z ciężącego obowiązku można zostać zwolnionym po zwróceniu darowizny lub kwoty jej odpowiadającej (jeśli obdarowany zdążył otrzymaną rzecz np. sprzedać). W przypadku testamentu koszty mogą dotyczyć odpowiedzialności za długi czy wykonania polecenia testamentowego. Oba sposoby na przekazanie majątku są dobre. Aby wybrać jeden z nich, należy rozpatrzyć, która opcja będzie bardziej zgodna z naszą wolą.

3.5. Ważne rejestry

Rejestr Spadkowy

Rejestr składa się z dwóch części:

1. krajowej (PL)

- + zawierającej dane o notarialnych aktach poświadczenia dziedziczenia sporządzonych po 1.03.2009 r.,
- + zawierającej dane o sądowych aktach nabycia spadku wydanych po 8.09.2016 r.,

2. europejskiej (EPS)

- + zawierającej informacje o europejskich poświadczeniach spadkowych wydanych w Polsce po 8.09.2016 r¹⁷.

Aby otrzymać bezpłatnie informacje z rejestru, należy wypełnić elektroniczny formularz, wpisując dane spadkodawcy (PESEL lub inne identyfikujące

¹⁷ *Rejestr Spadkowy PL (krajowy)*, Krajowa Rada Notarialna (b.d.), online: <https://rejestry-notarialne.pl/37> [dostęp: 15.09.2022].

go dane). Po uzupełnieniu informacji system wskaże miejsce, w którym zostały złożone dokumenty.

Notarialny Rejestr Testamentów

Od 2011 r. na życzenie testatora notariusz wpisuje jego ostatnią wolę do Notarialnego Rejestru Testamentów. Jest to bezpłatne narzędzie, z którego może skorzystać każda osoba chcąc dowiedzieć się o istnieniu wpisanego tam testamentu oraz o miejscu jego przechowywania. Informacja o testamencie może być jednak ujawniona dopiero po śmierci testatora. Prawo do informacji o takim dokumencie nie jest równoznaczne z prawem do zapoznania się z jego treścią. Rejestr ma na celu przyspieszenie poszukiwań testamentu i zmniejszenie ryzyka jego nieodnalezienia¹⁸.

Centralna informacja o rachunkach¹⁹

Zdarza się, że będąc uprawnionym do spadku po jakiejś osobie, nie wiemy, czy i w jakich bankach przechowywała swoje oszczędności, akcje lub obligacje.

Centralna informacja o rachunkach umożliwia dostęp do informacji o kontaktach osób zmarłych, „zapomnianych” kontaktach osób fizycznych oraz kontaktach osób wskazanych przez sąd, komornika, policję lub inne uprawnione organy – w każdym banku i SKOK. Usługa działa w ramach systemu Ognivo, którego operatorem jest KIR – Krajowa Izba Rozliczeniowa.

¹⁸ *Notarialny Rejestr Testamentów*, Krajowa Rada Notarialna (b.d.), online: <https://krn.org.pl/rejstry-notarialne/notarialny-rejestr-testamentow> [dostęp: 26.08.2022].

¹⁹ Centralna informacja o rachunkach, Krajowa Izba Rozliczeniowa (b.d.), online: <https://www.centralnainformacja.pl/> [dostęp: 26.08.2022].

Centralna informacja o rachunkach umożliwia:

- + posiadaczowi rachunku będącemu osobą fizyczną oraz członkowi SKOK – odszukanie własnych kont bankowych oraz imiennych rachunków członka SKOK;
- + osobie, która uzyskała tytuł prawny do spadku po posiadaczu rachunku lub tytuł prawny do spadku po członku SKOK – odszukanie rachunków osoby zmarłej (spadkodawcy), w tym rachunków bankowych oraz imiennych rachunków członka SKOK;
- + podmiotowi uprawnionemu, o którym mowa w art. 105. ust. 1. pkt. 2. lit. a-h, k-l, p, s oraz v Prawa bankowego i art. 9f ust. 1. pkt. 4., 12-16. i 20-23. ustawy o SKOK – odszukanie rachunków osoby, w tym rachunków bankowych oraz imiennych rachunków członka SKOK;
- + gminie – odszukanie rachunków osoby zmarłej, w tym rachunków bankowych oraz imiennych rachunków członka SKOK;
- + zarządcy sukcesyjnemu – odszukanie rachunków osoby zmarłej, w tym rachunków bankowych oraz imiennych rachunków członka SKOK. Zarządca sukcesyjny to osoba, która tymczasowo zarządza przedsiębiorstwem i kontynuuje jego działalność po śmierci właściciela firmy. Wskazuje go przedsiębiorca jeszcze za życia lub jego spadkobiercy, oczywiście jeśli wskazana osoba wyrazi na to zgodę²⁰.

Warto wspomnieć, że temu, kto chciałby zawczasu zadbać o przekazanie swoich środków z rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego,

20 A. Janowski, *Zarządca sukcesyjny poprowadzi firmę po śmierci właściciela*, Poradnikprzesiębiorcy.pl 26.11.2018 (aktualizacja 19.06.2022), online: <https://poradnikprzesiębiorcy.pl/-zarządca-sukcesyjny-poprowadzi-firme-po-smierci-wlasciciela> [dostęp: 1.09.2022].

konta oszczędnościowego czy rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej konkretnej osobie/osobom, przysługuje możliwość złożenia w banku **dyspozycji na wypadek śmierci**. Bank obowiązany jest wypłacić zgromadzone środki osobie wskazanej w dyspozycji, choć grono to jest ograniczone do: małżonka, wstępnych, zstępnych i rodzeństwa posiadacza rachunku. Nie jest więc możliwe złożenie dyspozycji na korzyść osoby spoza najbliższej rodziny czy na rzecz osoby prawnej²¹.

3.6. Jak uchronić się przed dziedziczeniem długów?

W okresie 6 miesięcy od uzyskania informacji o powołaniu do spadku spadkobierca ma prawo przyjąć spadek wprost, z dobrodziejstwem inwentarza lub go odrzucić. Na czym polegają poszczególne działania?

3.6.1. Dziedziczenie wprost

Decydując się na dziedziczenie wprost, przyjmujemy całość należnego spadku, tj. zarówno tzw. aktywa (stan czynny spadku), jak np. nieruchomości czy gotówkę, jak i ewentualne pasywa (stan bierny spadku), czyli najczęściej długi. Przy dziedziczeniu wprost wierzyciel ma prawo żądać od spadkobiercy uregulowania długów spadkodawcy, nawet jeśli ich wartość przekracza wysokość dziedziczonych aktywów.

3.6.2. Dziedziczenie z dobrodziejstwem inwentarza

Jeśli w ciągu wspomnianych 6 miesięcy spadkobierca nie podejmie decyzji co do formy dziedziczenia spadku, automatycznie dziedziczy

21 *Co z pieniędzmi po śmierci? Jak działa dyspozycja wkładem?*, Rzecznik Finansowy 5.01.2021, online: <https://rf.gov.pl/2021/01/05/co-z-pieniedzmi-po-smierci-jak-dziala-dyspozycja-wkladem/> [dostęp: 2.09.2022].

z dobrodziejstwem inwentarza. Takie dziedziczenie jest dla spadkobiercy bezpieczniejsze w przypadku posiadania przez spadkodawcę jakichś zobowiązań finansowych. W tej sytuacji spadkobierca również dziedziczy długi, ale jest zobowiązany spłacić je tylko do wysokości aktywów. Przykładowo, jeśli wartość spadku wynosi 50 tys. zł, a wartość długów 80 tys. zł, to spadkobierca jest zobowiązany spłacić dług wierzycielom, którzy się o niego upomną, jedynie do wysokości 50 tys. zł.

3.6.3. Odrzucenie spadku a zrzeczenie się spadku

Spadkobierca może zdecydować o odrzuceniu spadku. Wówczas nie dziedziczy ani aktywów, ani pasywów, nie przysługuje mu też prawo do zachowku.

Prawa do dziedziczenia przechodzą na kolejne osoby, które mają kolejne 6 miesięcy na podjęcie decyzji o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Zawarcie umowy zrzeczenia się spadku jest natomiast możliwe, kiedy spadkodawca jeszcze za życia pragnie uchronić swoich bliskich przed koniecznością spłacania jego długów po śmierci. Wówczas spadkodawca i spadkobierca sporządzają taką umowę w formie aktu notarialnego. Umowa o zrzeczenie się spadku nie może być zaskarżana przez wierzycieli (osoby, wobec których spadkodawca ma dług). Jeśli jednak spadkobierca zdecyduje się na odrzucenie spadku, wierzyciel może skorzystać z prawa, by odrzucenie spadku zostało uznane za bezskuteczne w stosunku do niego. Uznania odrzucenia spadku jako bezskutecznego można żądać w okresie 6 miesięcy od czasu otrzymania informacji o odrzuceniu spadku, jednak nie później niż 3 lata od momentu odrzucenia spadku.

Jak zdecydować o przyjęciu lub odrzuceniu spadku?

Niekiedy osoba powołana do spadku nie wie, co wchodzi do tego spadku i czy nie są to m.in. długi. Niestety spadkobierca bez potwierdzenia swojego tytułu do spadku nie może uzyskać informacji od instytucji państwowych, bankowych czy ubezpieczeniowych na temat sytuacji majątkowej spadkodawcy. By móc podjąć decyzję o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, może zwrócić się do sądu (właściwego dla ostatniego miejsca przebywania spadkodawcy) lub komornika o sporządzenie **spisu inwentarza**. Może o niego wnioskować osoba, która udowodni, że jest:

- + spadkobiercą,

- + zapisobiorcą lub osobą upoważnioną do zachowku,
- + wykonawcą testamentu,
- + wierzycielem – z pisemnym dowodem należności przeciwko spadkodawcy.

Komornik zamieszcza w spisie aktywa z zaznaczeniem ich wartości oraz długi według stanu z chwili otwarcia spadku. Koszt przygotowania spisu przez komornika to 400 zł. Postanowienie o jego sporządzeniu zostaje ogłoszone publicznie – w budynku i na stronie internetowej sądu. Są o nim informowani także m.in. wnioskodawca, spadkobierca, wykonawca testamentu, zapisobiorca windykacyjny (jeśli są znani) czy kurator spadku. Niestawienie się którejś z osób nie powoduje wstrzymania spisu²².

3.7. Dodatek. Media społecznościowe. Co się dzieje z danymi po śmierci właściciela konta?

Serwisy takie jak Facebook oferują kilka opcji zarządzania kontami użytkowników po ich śmierci. Jedną z oczywistych możliwości jest trwałe usunięcie konta – mogą o to poprosić zweryfikowani członkowie najbliższej rodziny. Oznacza to, że wszystkie zdjęcia, wiadomości, posty i komentarze zostaną usunięte.

Inną opcją jest upamiętnienie konta bliskiej osoby, aby rodzina i przyjaciele po jej śmierci mogli dzielić się wspomnieniami. Konta upamiętnione mają

22 P. Tokarczyk, M. Gruca, *Poradnik spadkowy dla spadkodawcy i spadkobiercy*, Gdynia: Stowarzyszenie Krzewienia Edukacji Finansowej, 2020, s. 35.

w profilu obok imienia i nazwiska zwrot *in memoriam*²³. W zależności od ustawień prywatności konta znajomi mogą zamieszczać swoje wspomnienia na zapisanej osi czasu. Treści, które osoba zmarła udostępniła jeszcze za życia (np. zdjęcia, posty), pozostają na Facebooku i są widoczne dla użytkowników, którzy już wcześniej mieli w nie wgląd. Konto osoby upamiętnionej w ten sposób nie pojawia się m.in. w propozycjach dodania do znajomych. Inni użytkownicy nie widzą też przypomnienia o jej urodzinach. Nikt nie może zalogować się na konto zapisane In memoriam. Zgodnie ze swoją polityką Facebook upamiętnia w ten sposób zmarłego użytkownika, jeśli członek rodziny lub bliski przyjaciel poinformuje firmę o jego śmierci²⁴.

Poprawna odpowiedź do pytania ze str. 46: *jedynym spadkobiercą pana Andrzeja będzie jego syn.*

23 *Jak poprosić o usunięcie konta na Facebooku należącego do zmarłego członka rodziny?*, Centrum pomocy – Facebook (b.d.), online: <https://pl-pl.facebook.com/help/1518259735093203> [dostęp: 10.06.2022].

24 P. Sikora, *Media społecznościowe a dziedziczenie – co z danymi po śmierci?*, INFOR.pl 7.10.2021, online: <https://www.infor.pl/prawo/spadki/zasady-dziedziczenia/5337267,Media-spo-ecznościowe-dziedziczenie.html> [dostęp: 17.06.2022].

Bibliografia

Książki i artykuły

Krugman P., Wells R., *Makroekonomia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012.

Kulesa A., Teliszewska A., Mirosław J., Łoś-Leźnicki M., Ploch F., *Podręcznik dla wychowawców i nauczycieli usamodzielniającej się młodzieży oraz opiekunów usamodzielniania. Część 2.*, Warszawa: Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, 2021.

Teliszewska A., *Finansowe ABC. Zeszyt ćwiczeń dla młodzieży*, Warszawa: Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, 2021.

Tokarczyk P., Gruca M., *Poradnik spadkowy dla spadkodawcy i spadkobiercy*, Gdynia: Stowarzyszenie Krzewienia Edukacji Finansowej, 2020.

Źródła internetowe

Centralna informacja o rachunkach, Krajowa Izba Rozliczeniowa (b.d.), <https://www.centralnainformacja.pl/> [dostęp: 25.08.2022].

Chohan U.W., *Cryptocurrencies: A Brief Thematic Review*, SSRN 8.01.2022, online: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3024330> [dostęp: 12.08.2022].

Co z pieniędzmi po śmierci? Jak działa dyspozycja wkładem?, Rzecznik Finansowy 5.01.2021, online: <https://rf.gov.pl/2021/01/05/co-z-pieniedzmi-po-smierci-jak-dziala-dyspozycja-wkladem/> [dostęp: 2.09.2022].

Cyber Rescue (b.d.), online: <https://pl.cyberrescue.me/biuro-prasowe/> [dostęp: 7.09.2022].

Domowe oszczędzanie. Jak korzystać ze sprzętów?, Polski Komitet Energii Elektrycznej (b.d.), online: <http://liczysieenergia.pl/jak-korzystac-ze-sprzetow/> [dostęp: 10.08.2022].

Goska A., *Niegodność dziedziczenia a wydziedziczenie*, [INFOR.pl](https://www.infor.pl)

19.08.2014, online:

<https://www.infor.pl/prawo/spadki/postepowanie-spadkowe/697147,Niegodnosc-dziedziczenia-a-wydziedziczenie.html> [dostęp: 18.08.2022].

Jak poprosić o usunięcie konta na Facebooku należącego do zmarłego członka rodziny?, Centrum pomocy – Facebook (b.d.), online: <https://pl-pl.facebook.com/help/1518259735093203> [dostęp: 10.06.2022].

Janowski A., *Zarządca sukcesyjny poprowadzi firmę po śmierci właściciela*, [Poradnikprzedsiębiorcy.pl](https://poradnikprzedsiębiorcy.pl) 26.11.2018 (aktualizacja 19.06.2022), online: <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-zarzadca-sukcesyjny-poprowadzi-firme-po-smierci-wlasciciela> [dostęp: 1.09.2022].

Kwiatkowska J., *Trzy sposoby na odnalezienie blokujących przekonania finansowych*, [Zadbanafinansowo.pl](https://zadbanafinansowo.pl) 14.09.2021, online: <https://zadbanafinansowo.pl/ograniczajace-przekonania/> [dostęp: 10.08.2022].

Matela-Marszałek W., *Testament – jak napisać (wzór)*, [INFOR.pl](https://www.infor.pl) 13.01.2021, online: <https://www.infor.pl/prawo/spadki/testament/5173292,Testament-jak-napisac-wzor.html> [dostęp: 12.09.2022].

Matela-Marszałek W., *Wydzielniczenie – na czym polega?*, [INFOR.pl](https://www.infor.pl) 13.09.2021, online: <https://www.infor.pl/prawo/spadki/zachowek-i-dzial-spadku/5319914,Wydzielniczenie-na-czym-polega.html> [dostęp: 10.08.2022].

Nieco ponad połowa Polaków oszczędza, mniej inwestuje, „Parkiet” 24.08.2022, online: <https://www.parkiet.com/oszczedzanie/art-36928171-nieco-ponad-polowa-polakow-oszczedza-mniej-inwestuje> [dostęp: 1.09.2022].

Notarialny Rejestr Testamentów, Krajowa Rada Notarialna (b.d.), online: <https://krn.org.pl/rejestry-notarialne/notarialny-rejestr-testamentow> [dostęp: 26.08.2022].

Obligacje skarbowe. Pytania i odpowiedzi, Ministerstwo Finansów (b.d.), online: <https://www.obligacjeskarbowe.pl/faq/> [dostęp: 11.10.2022].

Obniżenie temperatury w mieszkaniu o 1 °C to oszczędność 700 euro rocznie, „Business Insider Polska”, PAP 15.01.2022, online: <https://businessinsider.com.pl/finanse/ekspert-obnizenie-temperatury-w-mieszkaniu-o-1-degrec-to-oszczednosc-700-euro/wnn6hwq> [dostęp: 12.08.2022].

Olszewski M., *Ile może dorobić emeryt w 2022?*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych 27.05.2022 (aktualizacja 1.09.2022), online: <https://zus-info.pl/ile-moze-dorobic-emeryt/> [dostęp: 1.09.2022].

Oszczędzanie. Przewodnik i 78 lifehacków na zgromadzenie sporych oszczędności, [Zaradnyfinansowo.pl](https://zaradnyfinansowo.pl) (b.d.), online: <https://zaradnyfinansowo.pl/oszczedzanie/> [dostęp: 20.09.2022].

Podważenie testamentu – kiedy i jak można tego dokonać?, [Ksiegawieczysta.net](https://ksiegawieczysta.net) 30.07.2021, online: <https://ksiegawieczysta.net/podwazenie-testamentu-kiedy-i-jak-mozna-tego-dokonac/> [dostęp: 9.08.2022].

Rejestr Spadkowy PL (krajowy), Krajowa Rada Notarialna (b.d.), online: <https://rejestry-notarialne.pl/37> [dostęp: 15.09.2022].

Rudzki W. (b.d.), <https://zachowek.org/> [dostęp: 20.08.2022].

Sikora P., *Media społecznościowe a dziedziczenie – co z danymi po śmierci?*, [INFOR.pl](https://www.infor.pl) 17.06.2021, online: <https://www.infor.pl/prawo/spadki/zasady-dziedziczenia/5337267,Media-spoecznościowe-dziedziczenie.html> [dostęp: 20.08.2022].

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej. Dz.U. z 2013 poz. 237.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. Księga Czwarta. Spadki.

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonicznych
CASE – Center for Social and Economic Research